

Régi és új politika

Durkheim mondja valahol, hogy szociológiai tanulmányait rögtön félredobná és tiz percnyi időt sem vesztené erre a foglalkozásra, ha mélységesen nem volna meggyőződve kutatásai gyakorlati jelentőségéről. Arról, hogy a társadalom életének vizsgálata előbb-utóbb olyan törvényszerűségek felismeréséhez fog bennünket vezetni, melyek nemcsak tudományos kíváncsiságunkat elégítik ki, hanem képesebbekké tesznek bennünket a társadalom irányítására, *a tudományos politikára*.

S bármennyire a kezdet kezdetén van még ma is a szociológia, ki tagadhatná, hogy a lefolyt negyed évszázad analitikus és szintetikus munkája mélyebb betekintéshez segített bennünket a társadalom életébe s hogy ma már képesebbek vagyunk a társadalmi történés pontosabb előre kiszámítására s ennek alapján tárgyilagosabban határozhatjuk meg azt a taktikát, mely társadalmi eszméinkhez közelebb vezet.

Ez az új politika a társadalmi hatalmi erőknek pontosabb ismeretén alapszik. A tudományos politikus mindenekelőtt csak megvalósítható, a fejlődés irányvonalába eső célokat tűz ki. Ezekért a célokért azután nem pusztán lelkesedéssel és propagandával küzd, hanem megvizsgálja, hogy minő társadalmi erő-tényezők: állanak rendelkezésére eszményei megvalósítása érdekében. Figyelembe fogja ugyan venni a vezető politikusok múltját, lelki berendezéseit, egyéni tülekedéseit, de ezeknek a tényezőknek *aránytalanul csekély* jelentőséget fog tulajdonítani a történelmi tradíciók és a jelen csoport- és osztályérdekeinek ama sodrával szemben, mely elsősorban irányítja a társadalmi történést. A küzdők jelleme, rokon- és ellenszenvai, nyilatkozatai és deklamációi neki csak tünetek, melyek olykor teljesen értéktelenek lehetnek, ha 3 mélyebben rejlő párt-, csoport- és osztályérdekekkel ellentétesek. A tudományos politikusnak a személyi momentum pusztán nance, a mult által nagyra nevelt ideologikus erők ellenben komoly tényezők: míg a jelen párt- és osztályérdekei harcának a legnagyobb jelentőséget fogja tulajdonítani. Megvalósítható célokat kitűzni, ismerni a történelmi áramlatok hagyományos ideológiáját, pontosan felmérni a jelen párt-, csoport- és osztályerőit: ime a tudományos politikus eljárása.

Ezzel szemben milyen más a *régi politika* módszere! Itt minden csupa személyi taktika, intrika, hátbaverés. Itt minden rokon- és ellenszenv dolga. Ez a politikus derék, jó fiú; amaz vásott, rossz fiú. Ezt szeretem, azt gyűlölöm. Ez a bácsi szereti a zsidókat, bankjaikban velük gseftel: ime egy liberális mágnás! Ezzel szíve-

sen megyek. De az a másik, gonosz, antiszemita, néppárti demagóg: ezzel mi nem megyünk, „szabadgondolkodók!” Avagy: „a nép csak a saját erejéből vívhatja ki jogait” – mondja az úttörő bölcs. Nagyszerű mondás; csak arról a csekélyeségről feledek meg, hogy egy osztály jóformán sohasem lehetett el egy másikkal való kooperáció nélkül. A proletariátus például többnyire úgy küzdötte ki jogait, hogy majd az ingó tőkével szövetekezett az ingatlan tőkével szemben, majd megfordítva. Loria például köteteket irt erről a törvényszerűségről, mely a társadalmi dinamika egyik legfontosabb tapasztalata. De a „szabadgondolkodó” ilyen csekélyeségekkel nem törődik. Neki Károlyi, Szmrecsányi vörösposztó, tehát ő nem megy velük. Inkább megy Zselénszkiivel és a munkapárti főpapsággal és az Ertsey-féle liberalizmussal. Vagy ha nagy jellem, hát senkivel sem megy. „Ő egyedül fogja a néppel kiküzdeni jogait.” „Legfeljebb még Justhtal és tizenkét emberével. „(Vagy a hős demokratákkal. Vagy még Váradyval és „Székely-Hervé Aladárral” is. Mert ezek kedves, jó úttörő fiúk. Ki tehet róla, hogy a szegénykék végigcsinálták Tisza István minden becstelenségét . . . Különben talán jól tették. Még inkább Tisza, mint Huszár Károly, mert Tisza szereti a zsidókat, Huszár Károly pedig utálja . . .

Így szól ezer változatban ez az idétlen lelki röntgenezés, ez a bárgyú béljöslés, mely még mindig azt hiszi, hogy X úr elhatározása, avagy Y ur intrikája csinálja a társadalmi fejlődést. Ez az a régi politika, mely együgyű malom-alatti fecsegés marad akkor is, ha a Newyork-kávéházban, a monizmus szent nevében csinálják. Ez a bölcselkedés – még ha jóhiszeműen üzük is, nem pedig a választójogért küzdők meggyanúsításával és alázatos bókolással a megugrott liga-vezér felé – csak növelheti a politikai zavart az általános választójog rovására.

Ezzel szemben a tudományos politika módszerét alkalmazva, az ember mindjárt tisztábban lát. Mi történt? Tisza István egész alkotmányos életünket felrúgta csak azért, hogy a véderőreform keresztülhajszolásával szabaduljon az általános választójog ígértétől. Tehát ez a politikus és az ő pártja ma a demokrácia legnagyobb ellensége Magyarországon.

– De mi közünk éhez az alkotmányhoz? Hát nem szabad ezt a rozoga osztályalkotmányt erőszakkal megdönteni? – kérdik forradalmi pózzal a malom-alatti „szabadgondolkodók”.

Igen, szabad, de két föltétel alatt, mely minden forradalmi átalakulás szülője. Az egyik, hogy jobb, szabadabb, becsületesebb alkotmány jöjjön a régi helyére. A másik, hogy ezt a jobb, szabadabb, becsületesebb alkotmányt ne lehessen békés utón, a törvényes jogrend keretében megvalósítani. Ha az első föltétel hiányzik: a régi alkotmány erőszakos megdöntése *nem forradalom, hanem ellenforradalom*; ha a második föltétel hiányzik: *örült gonosztevő az, ki oktanulul erőszakkal rombol*, mikor a jobb alkotmányt békésen lehet megvalósítani. És mi történt nálunk? *Tisza István ellenforradalmat csinált, hogy lehetetlenné tegye azt a jobb, szabadabb,*

becsületesebb alkotmányt, melyet a korona annyiszor megígért s melyet az egyesült ellenzék írásban és taxatív megállapított. Ezért kell igenis ma minden becsületes embernek az alkotmányvédők táborában lenni, mindaddig, míg az egyesült ellenzék becsületesen állja választójogi javaslatát.

– Igen ám, de ez az ellenzék nem akarhatja komolyan a választójogot, mert jórészt nagybirtokosokból és klerikálisokból áll – mondják a veséig látó „szabadgondolkodók”.

A helyzet valójában pedig így áll: az általános választójog a nagybirtokosokra és a klerikálisokra kellemetlen lehet ugyan, de sokkal kisebb veszedelem, mintha a Tisza-féle erőszak végleg kiirtaná az ellenzéki pártokat. A jól berendezett nagybirtok különben megengedheti magának az általános választójog luxusát. Van elég ereje hozzá, hogy kibírja a demokratikusabb politikát is. Legfeljebb földjáradéka csökkenni fog. A klerikálisok pedig egyenesen csak nyerhetnek vele. A régi feudális néppárt romjain fokozott erővel fog életre kelni a modern keresztényszocialista párt.

Ellenben a Tisza-féle koalíció számára az általános választójog csakugyan a végpusztulást jelentené. Mert egyrésze amaz aulikus nagybirtokból áll, mely mindenre kész eszköze a bécsi abszolutizmusnak. Állami erőszak nélkül ez az arisztokrácia politikai súlyának legnagyobb részét elveszítené. A Zselénszkieknek abszolúte semmi közük nincs a néphez és az országhoz. De a Tisza államesínyjét nem is ez a nagybirtok csinálta meg. Ez csak a bécsi kényszer alatt hozzájárult a „hazafias” főpapsággal együtt. (Ad vocem főpapság! A demokrata Prohászka oly fenségesen hallgatott, mint hal a vízben!) Ellenben a Tisza-féle parlamenti maffia túlnyomó része két csoportból áll s hatalma az országban is ezen a két csoporton alapszik.

Az egyik *a lekracholt dzsenti*. Ez a lezüllött, eladósodott társaság, mely a vármegyét és az államot nemesi tápintézetnek tekinti, mely minden komoly, produktív munkára képtelen, mely az öntudatos népben halálos ellenségét látja. A közigazgatás eme parazitái a Tisza-rendszer főtámaszai. A demokrácia minden előrehaladása létében veszélyezteti ezt a henye, tudatlan és tanulatlan társaságot. Ez csak az analfabetizmus és a pandúruralom bihari rendszere mellett élhet meg.

A másik *az uzorakapitalizmus*, a gazdasági életnek ez a fattyúhajtáca, mely nem elégszik meg az ipari kapitalizmus tisztas jövedelemforrásaival, hanem munka nélkül sápolni és panamázni akar. Gyárak alapítása, vizek szabályozása, bányák kihasználása nehéz, fárasztó dolog és aránylag kisebb jövedelmet nyújt; ellenben pausálékat kijárni, parcellázni, adókedvezményeket harácsolni, monopóliumokat kizsarolni sok száz percentes gseft, melyhez nem tanult kapitalisták, hanem bankrablók kellene.

Igenis, a becsületes választójog a biharországi rémuralom és az Elek Pál-féle kapitalizmus alkonyát és fokozatos kipusztulását jelentené. Ezért kell mindenáron a választójogot lehetetlenné tenni. Ezért kellett felfegyverezett bandákkal a véderőreformot keresztül-

hajszolni. Ezért kell mandátumaitól megfosztani majd a küzdelemben kitartókat és becsületeseket.

A Tisza István államsínyje és rémuralma a politikából és panamából, népnyzásból és népbutításból élő lezüllött nemesi és sápoló uzsorásklikk utolsó halálraszánt ellenforradalmát jelenti a demokrácia közalgó rémével szemben.

Ma első sorban ezzel a társasággal állunk szemben s nem a nagybirtokkal és a klerikalizmussal. Az általános választójog a nagybirtokot és a keresztényszocializmust sehol sem tette tönkre, sőt nem egyszer megerősítette. Ellenben mindenütt kiirtotta a népnyzó adminisztrációt s sápoló bankuzsorát.

Gróf Károlyi Mihály és Huszár Károly osztály- és párturalmuk minden veszélyeztetése nélkül lehetnek a választójog becsületes hívei. Ertsev Péter és Elek Pál sohasem lehetnek, mert osztály öngyilkosságokat a történelem nem ismer.

Jászi Oszkár,

A tanítóság és a szabadgondolkozás.

Az egyetemes tanítógyűlés alkalmából.

Az egész ország tanítóságának egyetemes gyűlésén ismét az a kérdés áll homloktérben, amely már évek óta úgyszólván egyedüli tárgya minden tanítógyűlésnek és mozgalomnak, amelyet nem lehetett miniszteri ígéretekkel elintézni, de amely olykor már passzív rezisztenciával, kultursztrájjkkal fenyegetett.

A tanítók fizetésrendezése ... Hallani fogjuk ismét ugyanazokat a panaszokat, a nyomasztó anyagi helyzetnek ugyanazt a feltárását, ugyanazokat a követeléseket, amelyeknek igazságát már évek óta átérzi az ország minden gondolkodó polgára. S hacsak valami csoda nem történik, a panaszok és követelések maradnak továbbra is panaszok és követelések, pedig nincs ember, aki kétségbevonná, hogy a nyomorgó tanító nem lehet a kultúra hasznos munkása. Valami – leg» alább egyelőre – leküzdhetetlen akadályának kell lenni, hogy nem teljesítik annak az embercsoportnak szembeszökően jogos kívánságát, amely az ország kulturális jövőjét tartja kezében. „Az államháztartás túlságos megterhelését jelentené.” Elegendően igazolná ennek az állításnak frivol voltát a tanítók fizetésére és az állami méntelepek fenntartására beállított tételek pusztá összehasonlítása, vagy egy egyszerű számvetés, melyből kitűnik, hogy a tanítók legmerészebb álmait is meg lehetne valósítani egy Dreadnought költségeinek feléből s ki meri állítani, hogy a parlamenti többség egy fél Dreadnought-al többet nem lett volna hajlandó megszavazni?

Ezek a megfontolások szinte közhelyekké váltak már s mégsem szokás végig gondolni a belőlük vonható következtetéseket. Rá kell végre jönni, hogy nem a mindenkori kormányok mulasztásáról vagy lelki

ismeretlenségéről van itt szó, hanem arról, hogy az állam *nem akar* tisztességes megélhetést biztosítani tanítóinak, mert nem akarja, hogy a jól fizetett tanítók igazi kultúrát terjesszenek. Sőt el tudjuk képzelni: hogy hajlandó volna nagy áldozatokat is hozni a tanítónyomorfenn-tartásáért, ha az magától nem teremne. Bármily hihetetlenül, hangoz-zék is, álljuk, hogy a tanítók és az állam viszonyára ez a látszólagos paradoxon világít rá legigazabban: *sokszorosan is hajlandó volna az állam megfizetni a tanítók nyomorúságát, mert ez sokszorosan értékesebb szá-mára a tanítók tisztességes megélhetésénél*, mint ahogy értékesebbnek tartja a düledező iskolákat, a pajtaserű tantermeket a tanítás arravaló ott-honainál, a somfavesszőt, a tudományos felszerelésnél.

Lehetetlen elszigetelve vizsgálnunk a tanítói nyomor okait, meg kell látnunk szoros kapcsolatát az egész kultúra ügyével, nem megmagya-rázhatatlan tanítógyűlölete tartja vissza az államot a fizetésrendezéstől, hanem a mesterségesen leszorított tanítói életstandard csak egyik – igaz nélkülözhetetlen – eszköz az egész ország kulturstandardjának sülyesztéséhez. Az osztályállamnak, mely anyagi és szellemi kizsák-mányoláson épült, nyomorgó tanítóra van szüksége, nem a kultúra jól fizetett apostolára. A mai államhatalom és a kultúra érdekei kiegyeztetetlenek. Annak az állami berendezkedésnek, amely a hatosos napszámon, ipari éhbérekben, tengődő értelmiségen, fordítva progresszív földadón és élelmiszeruzsorán épült, nem lehet köze a kultúrához. Hiszen öngyilkosságot követne el a fennálló rend, ha erről csak rövid időre is megfeledeznék. Az analfabétákban és az „iskolakerülőkből” biztosabb támaszait látja a legfegyelmeltebb szuro-nyok erdejénél, mert csak műveletlen, analfabéta tömeget lehet ázsiai közigazgatással féken tartani, de halálharangot kongatna felette egyetlen igazi népiskolát végzett, magasabb kulturstandardra jutott generáció.

Mert vájjon az a nép, amely iskoláiban megtanulta, hogy az állam az összesség érdekeit tartozik képviselni, túrné-e a hatalom embertelen közigazgatását? S megismerve az életszükségletek magasabb rendű kielégítésének lehetőségét, bele tudna-e nyugodni abba, hogy életét emberhez nem méltó módon élje le? Túrné-e, hogy olyan betegségek pusztítsanak benne szüntelenül, amelyekről megtanulta, hogy nem a sors elháríthatatlan csapásai, hanem szomorú életmódjának szükség-szerű következményei? Az ismeretek minden egyes csoportja az öntudatra ébredő nép cselekvésének rugóját jelentené.

Meg kell tehát akadályozni minden eszközzel a demokratikus kultúra lehetőségeit: düledező iskolák kellene, túlszűfolt tantermek, osztatlan oktatás s főleg nyomorgó, alázatos tanító, akinek a tanításhoz nem kell okvetlenül érteni, de a jégeső ellen való harangozáshoz feltétlenül. Nem kell a kultúra önértékes munkása, a nép tanítója és felvilágosi-tója, de kell a felsőbbbség, főleg a plébánia engedelmes szolgája, a tekintély elvének buzgó híve és terjesztője.

A tanítóknak a paphoz, az iskolának a templomhoz való viszonya

jellemzi legkirívóbban az állam kultúrpolitikáját. A túlvilági boldogság hirdetőjét sokkal hasznosabb funkcionáriusának tartja a tanítónál s bőkezűen biztosítja számára ezen a világon is a jólét feltételeit. Mert a földi javak hiúságát hirdető és az „isteni eredetű” földi nyomorúság változhatatlan voltát hirdető templom az által, hogy a boldogulás feltételeit a túlvilági létbe helyezi át, leghathatósabb terjesztője a megnyugvás szellemének, legeredményesebb eszköze a fennálló rend konzerválásának. A hivatását jól teljesítő templom félrevezet és lecsendesít, a hivatását jól teljesítő iskola felvilágosít és cselekvésre készítet.

Íme, a tanítók nyomorúságából indultunk ki s az egész magyar kultúra nyomorúságához jutottunk. Egybefüggő, elválaszthatatlan komplexus mindez, akárhol ragadjuk meg, akármelyik részletét, felszínre kerül a többi is. Naiv hit, amely megoldhatónak véli egyiket is a többi nélkül, a tanítók fizetésrendezését a többi égetően sürgős szükséglet nélkül. Vajjon elegendő volna-e egyedül a tanítók szakszervezeti tömörülése s direkt akciók szervezése ott, ahol a szervezett munka is politikai jogokért küzd, hogy intézményesen biztosíthasson tisztességesebb társadalmi létet magának? Mit lehet remélni egyedül a kultúrsztrájtól ott, ahol az állam maga állandóan amerikázásra kényszeríti tanítóit? Nem mondjuk egy pillanatra sem feleslegesnek a gazdasági szervezkedést: ez szükséges és elengedhetetlen feltétel, de egyúttal nem elegendő is! A tanító sorsa elválaszthatatlan a kultúra sorsától: csak kultúrország tarthat jólétben tanítókat, mert szüksége van rájuk annyira, amennyire a kizsákmányolás országának a nyomorgóra. Ha a tanító küzdeni akar helyzetének megjavításáért, *nem küzdhet csakis azért*, hanem küzdenie kell az egész kultúra ügyéért. Együtt kell harcolnia mindazokkal, akik az anyagi és szellemi kizsákmányolás helyébe anyagi jólétet, szellemi függetlenséget, szociális és kulturális létminimumot kívánnak. Csakis az osztályállam romjain épült, nem mesterséges, hanem természetes és el nem nyomható szükségleteken alapuló népkultúra adhat tisztességes kenyeret munkásainak.

De más kiinduló pont, más utak is erre az eredményre vezetnek. Bármily súlyosan nehezédjenek is rá a megélhetés gondjai, nem tudjuk elképzelni, hogy a magyar tanítót ne foglalkoztassák hivatásának, a kultúra ügyének nagy kérdései. Lehetetlen, hogy a magyar tanítónak ne legyenek meg a maga ideáljai: a népkultúra megteremtése, amely hozzáférhetővé teszi mindenkinek számára az ismeretek minimumát, amely a tudatlanság és babona helyébe a tudás megbecsülését és kívánságát helyezi. Ám ez ideálok megvalósulása egyszersmind feltétele annak az állapotnak, amelyben a tanító anyagi jóléte az egyetemes kultúra természetes velejárója.

Ezek a megfontolások, amelyek nemcsak a tanítókra, hanem az egész értelmiségre vonatkoznak, *a politikai és társadalmi radikalizmust jelölik meg félreérthetetlenül a tanítók helyes társadalmi magatartásául*. Minden

lépés, amelyet Magyarország a társadalmi haladás útján megtesz, egyszersmind egy-egy lépést jelent a tanító anyagi jóléte és hivatásából folyó kultúridealjai felé is.

A maga sorsán lendíteni akaró és a hivatásából fakadó kulturális kötelezettségeket igazán átérző tanítónak tehát társadalmi munkát is kell végeznie. Munkájának természetét hivatása szabja meg. Az iskola helyesen felfogott és becsületesen elvégzett munkáját ki kell vinni az életbe is. Tanítani, felvilágosítani, ismereteket terjeszteni! Ezt a munkát rója a tanítóságra az iskolán kívül is társadalmi kötelessége.

A haladásra törekvő mozgalmak közül ezt a szerepet a *szabadgondolkodó mozgalom* tekinti legsajátosabb feladatának. Hiszen a mi mozgalmunk éppen a gondolkozásmód, meggyőződéses és világszemlélet jelentőségének felismerésén alapszik, tehát azokat a tényezőket hangsúlyozza, amelyek az egyes ember és a csoportok cselekvését *közvetlenül* határozzák meg s amelyek bár függvényei a gazdaságiaknak, de önálló életet is élnek s nagy mértékben alá vannak vetve az értelmi befolyásolás lehetőségének. S anélkül hogy szem elől tévesztene a gazdasági tényezők fontos szerepét a társadalmi történelemben, a szabadgondolkodó mozgalom küzdelmét a haladás értelmi és eszmei akadályai ellen irányítja: harcot folytat mindazon előítéletek, érzelmek és elfogultságok ellen, melyeket a tudomány avultaknak és haladást gátlóknak ítélt. Ennek a küzdelemnek nincsen más fegyvere, mint a helyes és elfogulatlan ismeretek minél szélesebb körben való terjesztése, tehát ugyanaz az eszköz, amelylyel a tanító társadalmi és kulturális kötelességeit egyedül teljesítheti. S a tanító szerepe mozgalmunkban annál jelentősebb, mivel hatását oly korban érezteti, midőn még nincsenek lerombolásra váró előítéletek, sőt a helyes irányú ismeretek akadálytalan közlése még az előítéletek későbbi kialakulását is lehetetlenné teszi.

Alig tudjuk a haladásnak hatalmasabb mozgatóját elgondolni, mint a kultúra helyes értékelésétől áthatott tanítói kart. A tanítói munka apotheozisa: Zola „La verité”-je jut eszünkbe, midőn a tanítók hivatására gondolunk. „Iskola és tanító néhány generáción keresztül egy egész nemzet érzületét formálhatja gyökeresen át”, e nagyszerű elgondolás a francia történelem lapjain igazolást talált. A magyar tanítókat immár járt utak várják.

Figyelmeztetjük azokat az olvasóinkat, akiknek előfizetése már május elsején lejárt, hogy haladéktalanul tegyenek eleget fizetési kötelezettségüknek, mert lapunk legközelebbi számát csak ez esetben fogjuk számukra elküldeni. A május-januári előfizetési díj 2 korona 80 fillér. Akik pedig nem akarják megújítani előfizetésüket, azokat kérjük, hogy szíveskedjenek a ki nem fizetett példányokat címünkre sürgősen visszajuttatni.

A Szabadgondolat kiadóhivatala.

Alkotmány és alkotmánysérelem.

A magyar alkotmányt ért inzultusok ismét ráterelték a figyelmet az alkotmány és az alkotmányt érhető sérelmek oly sokat vitatott problémájára. Az alkotmány igazi értelmének felismeréséhez a törvények természetének vizsgálata juttat el bennünket.

A törvény emberi érdekek viszonyainak szabályozója. Még azok a törvények is, amelyek látszólag az összesség érdekében jöttek létre, majdnem kivétel nélkül ellentétes érdekek közti kompromisszumok eredményei vagy pedig kifejezetten bizonyos érdekek szülöttei, legjobb esetben közérdekből bizonyos külön érdekek különös szemmeltartásával jöttek létre. Az érdekek akként érvényesülnek a törvényalkotásban, a minő súlyt az érdekelt csoport aspirációinak kölcsönözni tud. A leghatalmasabb osztály a nálánál gyengébb osztályokat az ő érdekeikkel ellentétes, de amannak kedvező törvények elfogadására kényszerítheti. Bizonyos esetekben, mikor a legfontosabb érdekekről van szó, ezt meg is teszi. Így például az adótörvényeknél. Legtöbbször azonban a kisebb, de még mindig számottevő hatalmú osztályok érdekeit is kénytelen figyelembe venni, mert nem célszerű reá nézve, hogy a törvények kikényszerítésével a gyengébb osztályokat esetleges csak szervezetlen hatalmuk tudatára ébressze. Az osztályok növekvő hatalma s a hatalomra jutó osztályoknak súlya egyaránt törvényekben fejeződik ki, amelyek eszerint mindenkor az abban az időben meglévő erőviszonyok mértékei.

Az uralkodó osztályok a törvények alkotásában a gyengébbeknek adott kedvezményekért a végrehajtás körül szokták magukat kárpótolni. Az érdekeikre nem kedvező törvényeket vagy egyáltalán nem, vagy csak hiányosan hajtják végre. *Így a törvények csak a már létező hatalmi viszonyokat szilárdítják meg.* A hatalmi viszonyokban csak akkor hoznak változást létre, ha *új erőforrásokat* is teremtenek. Ha sem a létező hatalmi viszonyoknak nem kifejezői, sem új erőforrásoknak nem létrehozói, akkor csak *papírostörvények*, melyek végre nem hajtathatók és az életben valóságos szerepet nem játszanak.

Ámde egy osztálynak sem érdeke, hogy az erőviszonyok hullámzása, egy jobb termés vagy ipari krízis, melyek rendszerint a hatalmak ideiglenes eltolódásával járnak, a jogállapotot állandóan lényegbeli változásokkal fenyegezzék. Minden osztály félti a hatalmát vagy a már kivívott jogait. Igyekszik tehát a többiek kezét megkötni a jövő törvények alkotásánál s e cél kedvéért inkább a saját kezét is megkötteti. Az ilyen természetű törvények összessége az *alkotmány*; tehát azoké a törvényeké, amelyek a további törvényalkotás módját, a jövő törvényeinek keretét határozzák meg vagy az egyes osztályokra legfontosabb viszonyokat szabályozzák.

Az alkotmány lényegében nem különbözik egyéb törvényektől. Azok a befolyások, amelyek már az egyes törvények alkotásánál is szerepelnek, még fokozottabb mértékben érvényesülnek az alkot-

bályozza. Az uralkodó osztályok már az alkotmány megteremtésénél nagy gonddal rögzítik le hatalmukat s olyan törvényhozó szervet létesítenek, hogy az ne hozhasson nekik kedvezőtlen rendelkezéseket.

De az alkotmány „szentsége”, a nép állandó érdeklődésének tárgya s oly jelszó, amelylyel nagy néptömegeket lehet harcba szólítani. Az uralkodó osztályok óvatosak. Ha hatalmukat kellőképpen biztosítva látják, oly rendelkezéseket is beengednek az alkotmányba, amelyek az alsóbb osztályoknak biztosítanak jogokat. Ezeket természetesen akkor szegik meg, amikor akarják, minthogy megtartásuk semmiféle hatalmi szankcióval nincs biztosítva. Az alkotmánynak ez a része a *papirosalkotmány*.

Minden osztálynak vannak jogai, amelyek elismeréséhez legfontosabb életérdekei fűződnek, minden osztálynak megvan a maga alkotmánya, amely a többi osztályhoz való viszonyát szabályozza. Ezért az alkotmány részei az egyes osztályok szempontjából különböző értékűek. A munkásság nézőpontjából a koronázási eskü formasága üres közjogi sallang; közömbös rá nézve, hogy mi az Ausztriához való viszonyunk hivatalos elnevezése, de értékes az egyesülési és sajtószabadság biztosítása, amely agitációját és szervezeteinek fejlődését lehetővé teszi. Mindazokra, akik az új, gazdag és kulturált Magyarorszáért küzdenek, az alkotmánynak azon részei értékesek, amelyek a kormányhatalom politikájának állandó ellenőrzését, a haladó irányok szabad terjedését, a demokratikus törvényeket és politikát s az úgynevezett szabadságjogokat biztosítják.

A magyar alkotmánynak kevés ily része van. A most felsoroltakon kívül a kisebbség jogait biztosító rendelkezések s a képviselői immunitás számíthatók főleg ide. A kormány most megmutatta nekünk, hogy ma még ez a kevés is csak papirosalkotmány. Az „erős kéz” egy szempillantás alatt összetépte mindazt, ami a magyar alkotmányban demokratikus volt.

Az alkotmányért most folyó küzdelem tehát lényegesen különbözik a régi gravamene, tartalmatlan közjogi politika hasonló akcióitól. Az alkotmány azon részeinek sértetlensége, melyek most leginkább vannak veszélyeztetve, fontos érdeke minden feltörekvő osztálynak s minden érvényesülni akaró társadalmi törekvésnek. Ez értékek védelmében tehát részt kell venni a fejlődő Magyarország minden komoly munkásának. Mindnyájunknak akarunk kell, hogy a papirosalkotmányból tényleges alkotmány legyen. Olyan törvény alkotása előtt állunk most, mely lényeges változást fogja hozni a törvényalkotásban szereplő hatalmi viszonyoknak, mert új erőforrásokat is fog teremteni. A választójog reformjára gondolunk; a most elkövetett alkotmánysértések ennek megalkotását veszélyeztetik elsősorban. Az alkotmány védelme tehát egybeesik az általános választójogon nyugvó demokratikus népparlament megteremtésére irányuló törekvéssel.

F. S.

A pápai búcsúkereskedésről.¹

Adatok a magyar reformáció történetéhez.

A XV. század folyamán néhány nevezetes történeti mozzanat nagy fordulatot idézett elő a pápaság pénzügyi politikájában. E század vége felé a papság, itt-ott a királylyal s a nagy urakkal szövetkezve is, bizonyos fokig ellenáll a pápai kizsákmányolásnak: magát már nem engedi jobban megterhelni. Ugyanez a kor a legragyogóbb olasz reneszánsz kora s a fényűző, paráználkodó s mecénás pápaság pénzigényei még magasabbra hágnak. A nemzeti klérus ellenállása folytán a papságon által már nem lehet növelni az idegen országokból vett jövedelmeket, a papságra új adót róni már nem lehet, a növekedést tehát közvetlenül a világi elemekre kell hárítani, a papságot pedig csak segítségül kell felhasználni arra, hogy a világiaknak s kivált magának a népnek kizsákmányolása mennél eredményesebb legyen.

Az új pénzügyi politikát a pápák a *búcsúkereskedés* kifejlesztésével hajtották végre. Elméletét már a XIV. században megalkották. Nemcsak Krisztus, hanem a szentek is sokkal több jócselekedetet vittek véghez, mint amennyi a maguk üdvösségére kellett, így az egyháznak oly nagy „lelki tartaléktökéje” (thesaurus ecclesiae, thesaurus supererogationis perfectorum) gyűlt fel, hogy abból az érdemeknek nem telekkönyvi, hanem bullabeli átírással búcsut, kivételes bűnbocsánatot engedélyezhet, az idők végeiglen annyit, amennyi csak jól esik néki. A búcsúengedély rendes formulája: „a pápa a bűneiket igazán megbánó ájtatóskodóknak bizonyos számú évek elégtételének megfelelő részt az itt és a túlvilágon reájuk rovandó büntetésekből elenged”. Nemes lélek, irgalmas nagy szív! Egy szép francia mondás szerint: „mennél többet tékozol a szív, annál gazdagabb”. A pápákra ez némi javítással illik: annál gazdagabb a zseb. Tékozló szívvel szórták a bűnbocsánatot, hogy érte kapzsi görcsös marokkal garmadával seperjék be a pénzt. A lutri s az osztályorsjáték felfedezése előtt a pápaság már jól értett ahhoz, hogyan lehet mennél nagyobb tömegek bevonásával sokszor ismétlődő apró részletekben rengeteg summákat egy kasszába terelni. A Borgiák hatalmaskodása korában, az egyházalkotmány s az egyházi gyakorlat zsarnoki arisztokratikus fejlődésével egyidőben a jövedelemszerzést a legnagyobb mértékben demokratizálták a búcsúkereskedéssel.

Magyarországra is elkövetkezett a csengő lelkiismeret kora. A bűnbánat az erszényekben telepedett meg, minden ember a zsebében hordta üdvösségét, a mennyországot. Az egyház tilalomkövekkel rakta tele a földet, melyekbe mindenki lépten-nyomon belebotlott. A bűn lesett az emberre ébren, álmában, munkában, mulatásban, örömeiben, bánatában, tettében, gondolatában, hogy

¹ E közlemény kiegészítője a Szabadgondolat I évfolyamának hatodik, hetedik és II. évfolyamának első számában megjelent „A pápai kizsákmányolás a középkori Magyarországon” című cikksorozatnak.

aztán az egyházi bűnbocsánat mentse meg perselyt rázva előtte, zsebében kotorászva. A búcsúüzletből az országbeli papság is kivette a maga részét, de ez most csak annyiban érdekel bennünket, hogy a pápa nélkül semmiféle szent üzletet nyélbeütni nem lehetett. Valahányszor a pap könnyelműbbre akarja szítani a hívek adakozó kedvét kivételes bűnbocsánat adományozásával, például, hogy eleve elengedi a kánoni és isteni büntetéseket a jövőben elkövetendő bűnökért, kegyelmet ad a purgatorium tűzében szenvedőknek – a pápa engedélyező bullája nélkül nem teheti, anélkül bocsánatának hitele nincsen. Templomot vagy kápolnát akarnak építeni vagy felszerelni, díszíteni – a pápai iparendély alapján árulja a pap a kegyelmet, enged el tiz, húsz, száz esztendő t a tisztító tűz gyötrelmeiből. Pápai bulla ad engedélyt a misének hordozható oltáron való végzésére. Új ereklyét is a pápa hozzájárulásával hoznak forgalomba. Az efajta pápai búcsúbullák száma temérdek, kieszközlésük mindannyiszor hivatalos és nem hivatalos illetékekkel történt, sokszor el kell menni értük Rómába, sok pénzt vittek ki tehát az országból.

De ez csak semmiség ahoz képest, amit a pápa a búcsúosztogatás jogán különböző fortélyokkal egyenest magának gyűjtött.

Fogadalmak s tilalmak alól feloldozott, megengedte a gyóntató szabad választását, az efélék mellékes, bár állandó jövedelmek. Nagyszabású szédélgés volt azonban a jubileumi esztendő s a római zárandoklás.

„A római egyház nevezetes alkalmakkor rendkívüli előnyökben részesíti híveit, azokat, kik gyónás által megtisztulva, bizonyos vallásos tényeket visznek véghez: kegyhelyekre zárandokolnak, templomokat látogatnak, alamizsnát nyújtanak.”

Ily nevezetes alkalmat teremtettek a pápák 1300 ban a *jubileumi év* kieszelésével. Az ilyen évben a pápa kegyelme különös bőséggel buzog mindazok számára, akik Rómába, az apostolok sírjához zárandokolnak, avagy otthon, a kegyhelyekhez járulva az ünnepeken s vásárokon bőven hullajtják a kegyes adományokat a gyűjtőládákba vagy kőperselyekbe.

Elsőízben minden századik évet mondtak ki jubileumi évnék. De ennek kivárásához nem volt elég türelmük a pápáknak s már 1343 óta minden ötvenedik évre, 1389 óta minden harmincharmadikra hirdettek jubileumot. 1470 óta pedig minden huszonötödik esztendőre, sőt még közben is egyszer-kétszer.

A Rómába való zárandoklás persze nem a jubileumi év intézményével kezdődött, de vele fejlődött roppant méretűre.

Magyarországiak is tömegesen vettek részt a zárandoklásban Volt Rómában külön magyar zárandokház s a szent Péter-bazilikában külön magyar gyóntatói állás. A tridenti zsinaton 1562-ben az egyik magyar küldött büszkén hivatkozott arra, hogy a magyarok hajdan tömegesen szoktak volt az apostolok sírjához zárandokolni.

1350-ben maga Nagy Lajos is megjelent Rómában a jubileumi búcsún, ezer lovas kíséretében, hogy a nagy esztendő „kivételes egyházi kegyeiben részesüljön”. Kivételes árat is fizetett értük.

Egy ízben szent Péter oltárára 4000 arany forintot tett le alamizsnául.

1450-ben Hunyady János kérésére a pápa teljesen elengedte a Rómába zarándoklást, „a jubileum összes előnyeit” el lehetett nyerni bármely székesegyházban; de viszont kikötötte, hogy az alamizsna legalább fele legyen annak a költségnek, melyet a római út igényelt volna. Nem kell tehát, hogy a hívek, elég, ha az aranyak zarándokolnak Rómába.

Az 1475. évi jubileumra is tömegesen vonultak a magyarok Rómába. Közülük egy főúr, Újlaki Miklós, száztíz lovas kíséretében jelent meg.

1500-ban volt a jubileumi vásár világszerte a legforgalmasabb és legjövedelmezőbb. Az isteni kegyelem morzsáit árverező kiáltók lármája verte fel Magyarországot is, a perselyekbe hulló pénz csörgése s a tisztítóútból kiröppenő lelkek suhogása töltötte be a levegőt. Az országbeli s a Rómába vonuló zarándoklás is ekkor mozdította útnak a legtöbb embert s a legtöbb pénzt. A gyűjtés eredménye nagyszerű volt s Rómában tízezrével ajtatóskodtak a magyarok. Volt ott ekkor a többi közt egy kolduló társulat, egyenest a Szentlélek-Isten védelme alatt, melynek tagkönyve fenmaradt. Kitűnik belőle, hogy ebben az esztendőben csak ez egyetlen társulatba is 1733-an iratkoztak be magyarok, jelentékeny alamizsnákat szurkolván le.

Az 1500. jubileumi esztendő volt a pápai kizsákmányolásnak utolsó nagy, eredményes erőfeszítése. Ha ekkor többen voltak is még, akiknek az egyházi fenyegetés és bocsánat, átok és áldás az eszét bekerítette, erszényét megnyitotta, sokan lehettek már, akiknek a szemérmetlen szédelgés láttára most nyílt fel a szemük. Mélyre nyúló, széles ható agitáció kezdődött ekkor a pápai zsarolás ellen s az idők változása hamar megviselte a búcsúkereskedést is.

1525-ben hirdetett VII. Kelemen pápa új jubileumi esztendőt. Nagy készüléttel indult meg újból a gyűjtés. Eredményéről a pápa Magyarországon tartózkodó követe, Burgio Antal, jelentést küld a pápának. Innen tudjuk, hogy „mikor az elzárt jubileumi pénztárládákat a király parancsára” felnyitották, azokban csekély összegeket: a budaiban háromszáz, az esztergomiban száz és néhány forintot találtak. *Míg azelőtt huszonöt esztendővel százhuszezer forint folyt be,* most 3-4000 forintnál többre számítani nem lehetett. De emellett a ládák *üveg- és rézdarabokat, hamis pénzeket és gúnyiratokat* is tartalmaztak. Egy csomag három dénárt rejtett s melléjük papírszeletre ez volt írva: „egyik a pápáé, másik a bíbornoké, a harmadik az esztergomi érseké”. Egy cédulán ezt lehetett olvasni: „*Jubileumodat vidd Rómába, de pénzünket hagyj itt!*”

Ez már a reformáció beszéde: ugyanannak az elkeseredésnek és elszántságnak kitörése, mely 1517-ben Luthert szólaltatta meg a búcsúkereskedés ellen.

Mellőzhetjük immár a kisebb zsaroló alkalmak ismertetését: az érseki pallium, a pápai káplán cím, a hivatalba iktatás, a külföldi

főpapok segélyezésének Rómába zarándoklóilletékeit vagy költségeit. Nem nézzük most, hogy tisztára politikai hatalmával mily összegeket falt be a pápaság, hagyjuk az olyan eseteket, hogy Endre nápolyi királyságáért I. Lajos 200,000 aranyat fizetett a pápának hiába, felesége pedig 27.000 arany értékű ajándékokkal kedveskedett neki, egyebek között egy tiarával, mely, egykorú írók tanúsága szerint, nehéz időkben nem egyszer szolgált a pápáknak zálogkölcsonök földzetéül. Eleget láttunk. Láttuk, hogy a pápai kizsákmányolásnak Európaszerte működő intézményei Magyarországon is nagy sikerrel munkálkodtak és láttuk, mint támadt és élesedett velük szemben az ellenszegülés. Magyarországon is csak oly gyűlölködő szemmel nézhették a pápaságot, mint Németországban és Hütten tajtékozó szavai (1520), melyekkel a német történetírás a reformáció kitörése korának hangulatát szokták jellemezni, a magyarok felfogását is kifejezik: „Róma, te vagy a világ rengeteg csüre, melybe összehordanak mindent, mit minden más országból összeraboltak és elragadoztak: ott terpeszkedik középütt a kapzsiság telhetetlen férgé, mely roppant garmadákban folyton falja minden jónak legjavát; körülötte kullancsai, melyek elsőbb vérünket szítták ki, azután húsunkat rágták le, most már velőnkig zabálták magukat és már összezúznák, megőrölnék csontjainkat is, mindenünket, amink megmaradt . . . Ezek a mi nemzetünk fosztogatói, kik hajdan mohón, ma már pimaszul és dühvel koppasztnak és zsákmányolnak bennünket, tobzódnak a nép verejtéke s vére árán és a szegények beleiben vájkálva tömik hasukat.”

Nemcsak a kizsákmányolást láttuk, hanem azt is, mint lett ez a kizsákmányolás, melyet a modern magyar történetírás még nem ismer, a katolikus elrejt, a semmit meg nem értő, de mindent megbocsátó protestáns egyháztörténet elpalástol vagy meg sem lát, mint lett a katolikus egyháztól való gyökeres elszakadásának egyik leghevesebb ösztönzőjévé. Időváltoztával sorban berozsdásodnak és kicsorbulnak a zsarolás fortélyai és intézményei: a mindenfelől ható ellentállás és támadás a reformáció világtörténeti küzdelmévé rakódik össze.

A katolikus egyház ma újból megérett egy reformációra. De ez az új reformáció már nem külföldi hatalom, nem a pápaság ellen szegeződik, hanem az országbeli egyház ellen, az ország vagyonának nem külföldre özönlését, hanem országbeli lefoglalását akarja megszüntetni, eredménye nem holmi független, nemzeti egyház lesz és a régi hit helyébe nem új hitet, hanem új tudást állít.

Czóbel Ernő.

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK.

Az emberi társulás formái.

I. A család.

A családi élet szentségének jelszavát az itt következő sorok nagyon meg fogják tépázni. A család nem öröktől fogva meglevő intézménye az emberiségnek, nem szent intézmény. Voltak idők, mikor az emberek nem éltek családi életet, vagy nem a mai családi életet élték és lesz idő – amint már a család felbomlásának nyomai mutatják – mikor az emberiségnek nem lesz szüksége erre az intézményére s nemi élete és érzelmi életének egy része más formák között fog lejátszódni.

A családi és a nemi élet formáira vonatkozó kutatások egyaránt igen nagy jelentőséggel bírnak az összehasonlító jogtudományban, a vallástörténetben és az erkölcsstanban, a szociológiában pedig csak a társulási formák, a gazdálkodás és a tulajdonjog fejlődésére vonatkozó ismeretek bírnak ekkora jelentőséggel.

A felvilágosodás korában Diderot és társai még nagy örömmel kaptak az olyan szórványosan hozzájuk kerülő kultúrtörténeti adaton, amilyen pl. az ausztráliai törzsek vendégházassági intézménye. Az erkölcsi fogalmak relativitását és mesterséges kialakítását igyekeztek vele bizonyítani. Mi már abban a helyzetben vagyunk, hogy az emberi házasság, illetőleg a család történetének s a vele kapcsolatos nagy társadalmi összefüggéseknek egészét áttekinthetjük, mert a felhalmozott történelmi adattömeg a rendszerezést és a fejlődési tendenciák kimutatását lehetővé teszi.

Diderot-ék óta hatalmas lépést tettünk; legegyszerűbben is nincs okunk örülni az olyan egymagában vagy szórványosan felvetődő adatnak, mely minden tudományos értéke mellett mégis inkább csak kuriózumszámba megy, mert le egész az őskorig, nagy vonalaiban rekonstruálni tudjuk a legrégebb idők társas és nemi életformáit és gazdálkodásait, másodszer pedig nemcsak az erkölcsi fogalmak relativitását hirdethetjük e szociológiai kutatások nyomán, hanem ez erkölcsi fogalmak változásainak forrásait is szinte kézzelfoghatóan nyomon kísérhetjük.

A Bachofen és Morgan megindította nyomozásokat nagy száma a neves szociológusoknak folytatta és bővítette és a Müller-Leyer

gyönyörű szintézisében¹ szinte leszámítoltan és rendszerben áll előttünk az emberiség családalapítási formáinak története.

A családra vonatkozó kutatásokat helyesen a nemi ösztön megvizsgálásával kell kezdenünk. Az ember nemi alaptermészete természetesen döntő faktora annak a formának, amelyben a nemi élet lejátszódik. Azt az álláspontot, hogy az emberi nemi ösztön poligám tendenciát mutat, a másik oldalról is megvizsgálták és összehordták az érveket az alapjában monogám hajlandóságú emberi természet védelmére. A mérlegen mindazonáltal az általánosabb, a kevésbé vitatott poligám hajlandóság a megterheltebb. Nemcsak a nemi újságinger állandó és alaptermészetben gyökerező volta – melyet a kultúra sem tudott teljesen kiküszöbölni – nyert beigazolást, hanem az a tény is, hogy ez a nemi ösztön a törzsön, nemzetségen kívül, szóval a nem-rokon irányában sokkal erősebb. Ez ösztönhajlandóságnak felelnek meg azok a tilalmak, amelyek a családon, nemzetségen és törzsön belüli házasodást tiltják s amelyek a legkülönbözőbb magyarázatokat próbálták adni.

Ennek a nemi alapjellemvonásnak a nagy kulturális horderejét Darwin igazolta be, mikor kimutatta, hogy az osztódásnak egyszerűbb módjánál miért tökéletesebb a különműek egyesülésén alapuló szaporodás. Arra a hol tréfásan, hol Kant-i komolysággal elgondolt kérdésre, hogy miért kétnemű az ember, mikor az ember mivoltához méltóbb lenne az egyneműség, adta meg Darwin a választ úgy, hogy: csak a két nem egyesülése emeli a variabilitást és mennél variábilisabb a nemzedék, annál könnyebben alkalmazkodhatok a legkülönbözőbb környezetekhez s így annál könnyebben jön létre a faj nemesbülése. A különműségen alapuló heves nemi Ösztön tehát nem kultúraellenes, hanem elsőrendű fajfejlesztő tényező, azután önként következik az, hogy a nemi újságinger csak ezt a variabilitást, tehát a fajfejlesztést szolgálja és hogy a szociális integrációnak a hordák élet- és érdekközösségében és a különböző hordáknak az exogámia útján való békés közeledésében való jelentkezése is mindez ösztön javára írandó.

Csak sokkal később, a kulturális eredmények megsokasodása halványította el a szexuális újságinger kultúrszerepét. A jelentősége áttolódik a gyermeknevelésre, mely egyre komplikáltabbá, nehezebbé válik és a házasélet szabályozását követeli. Ebben a mértékben tolódik el a nemi élet formája is a monogámia felé.

A darwini tanítások, de egyáltalán a biológiai és gazdasági tanítások nélkül könnyű beleesni a moralizálásba s nincs is azon csodálkozni való, hogy azok, akik nem e tanítások alapjaira helyezkedtek, az előttünk máig is meglehetősen homályba burkolt őskor nemi életformáiba is erkölcsi felfogást magyaráznak bele. A régi

¹ Die Entwicklungsstufen der Menschheit Bd IV Die Familie München, Lehmann, 1912

életformákba mi csak úgy tudnánk belehelyezkedni, ha elfelejthetnők mindazt, amit a kultúra ránk rakott s ez elvégre lehetetlen. Ezért nem szabad a nemi élet régi és legrégebb formái mögött működő erőkül mást látni, mint biológiai és gazdasági tényezőket (a környezetet is beleértve) s ezek nyomán működő belátásos hatókat.

A családi élet valószínű legrégebb formája, a promiszkuitás: a nemi élet teljes rendezetlensége, egybeesik a számunkra gondolatban sem visszaállítható őskorával az emberiségnek. Az emberré levés korszaka ez, mely a nyelvet, a legprimitívebb eszközöket, az első fogalmakat s a hordát termetté meg s ahol talán a tűznek a feltalálását vehetjük új korszak kiinduló pontjául. Persze, ez az őskorszaki promiszkuitás gyengén alapozott feltevés csak: semmit sem tudunk az őskorszaki emberéről, mert ennek minden képviselője eltűnt volt már a történelmi idők kezdetén, úgy hogy inkább hajlunk affelé a felfogás felé, hogy a promiszkuitást ne vegyük általános kiinduló pontul, mert pl. a weddák Ceylonban, akik különben a legeslegsó fokán élnek a civilizációnak, a nemi együttélés tekintetében emezzel szemben sokkal magasabb kultúrfokot mutatnak fel. Hogy volt promiszkuitás egyáltalában, arra több nyom vezet. A líbiai, étiopiai törzsek pl. a görögök egyező értesülései szerint promiszkuitásban éltek. Némely népnél – melyek különben aránylag magas kultúrfokon élnek, megmaradt a promiszkuitás szertartásos formában: annak a jele ez, hogy valamikor egészében megvolt. Az eszkimók nyáron egyéni háztartásokban párosán élnek, télen házközösségben és promiszkuitásban.

Kétségtelen, hogy volt promiszkuitás és hogy ez valószínűleg a teljesen felfedetlen őskorszakkal esik egybe, de hogy az őskorszaki embereinél általános volt, azt semmiesetre sem állíthatjuk, főképp Westermarck és követői hangsúlyozzák ezt erőteljesen.

A családi életnek az a formája, amely a kutatók (leginkább Köhler állítása) megegyezőbb véleménye szerint már általános kiindulásnak tekinthető: a csoportházasság, mely a primitív vadászok gazdasági kultúrájával esik egybe. Ez a korszak a tűz feltalálásával veszi kezdetét s a záróköve a mesterséges élelemforrások: az állattenyésztés és földművelés kezdete. Ez a kultúra bizonyára elterjedt volt az egész földön a történelemelőtti időben s megszámlálhatatlan évszázadokig tartott. Hordákban éltek, e hordák pedig vérrokonokból álló csoportok. A társadalmi szerveződés ezen a fokon tehát a rokoni köteléken alapszik. Létrejöhett a hordák között is a házasság – exogámia, bár ennek eredete nincs még kiderítve – s ekkor hordák szövetsége keletkezik. Ebből a családi formából nőhetett ki a későbbi matriarchátus, az anyajogi család, amelynél a rokoni kötelék csak az egy anyától való közös származás alapján ismertetik el. Egyébként, hogy a származásnak az apától vagy az anyától való számítása a régebbi keletű, ez nem eldöntött. Kimondottan anyajogi családi élet volt az ókor három népénél, a lykiaiaknál, az etruszkoknál és az ibériaiaknál. Erről sírfeliratok és emlékmaradványok tanúskodnak.

A fejlődésnek azon a fokán azonban, amelyről itt szó van, a primitív vadásztörzseknél a nő a férfi tulajdona, házi és teherhordó állatja s a családapa korlátlan ura az asszonynak és gyerekeknek. A nemi munkafelosztás uralkodik, mely az uralkodó férfiak és az elnyomott nők csoportjára osztja a hordát.

A horda lassanként törzsszé szerveződik, de még mindig a rokonság a szervező elv. A földművelés kezdeteinél vagyunk, ahol a földhözköttöttség a társas élet szilárdabb formáit szüli meg. A megművelt föld több embert tarthat el, mint a vadászterület. A védelem szüksége és nagyobb fontossága még inkább a szoros együvértartozásba hajtja bele az embereket. Ennek a korszaknak a kezdetén éri el virágzását az anyajogi nemzetség, amelynek a magyarázatául el lehet fogadni azt, hogy a nő kezdett el földműveléssel foglalkozni s a vadászat letűnése idején az ő gazdasági jelentősége – a földművelés eredményének biztosabb voltánál fogva – nagyobb. Es mert a nő az, aki letelepedett és a vadász férfi a vándorló és otthontalan, ő neki kell belépnie a nő házközösségébe s így kerül annak hatalma alá. Ha a férfi mégis el akarja vinni a nőt, kártalanítania kell a nő nemzetségét, meg kell vennie, vagy leszolgáltatnia. A gyermekek is a nő nemzetségéhez tartoznak.

Mikor aztán a földművelés általánosabb s a társadalmi élet igazi és kizárólagos alapja lesz s a föld is hova-tovább családi tulajdonná válik, az uralom ismét a férfié lesz. A matriarchiátus átmegy patriarchátusba. Oly mértékben észlelhető ez az átalakulás, amilyen mértékben a földtulajdon lesz a vagyon legfőbb része. Ennek a kultúrfázisnak a keletkező és a férfi kezében központosuló vagyon adja meg a karakterét. A férfi vásárolja az asszonyt s a vételházasság általános lesz.

A vagyonok kialakulásával természetesen a társadalmi alakulások egy még csak most megnyíló nagy sora kezdődik. Mindenekelőtt a társadalom tagolódása gazdagra és szegényre. Ez már magában véve halálát jelenti a nemzetségi szervezetnek, mert ez a nemzetségtagok egyenlő erején nyugszik. A nemzetségen belül egyes családok gazdagabbak lévén, elkülönülnek s a más nemzetségbeli gazdag családokkal vagyoni arisztokráciát alkotnak. Az öröklés most már egy családon belül történik. A gazdagok katonai hatalma, vagy idegen törzsek leigázása, vagy a nemzetségbeli szegényebbek rabszolgasága, akár egyik, akár másik módon kialakítja az uralkodók és leigázottak rendjét. Ettől fogva a szervezkedés alapja nem a vérségi kapocs, hanem a hatalmi viszonyok. A háború kezd üzlet lenni s kialakul egy olyan katonai organizáció, mely már a primitív államalakulás minden jelét magán hordja: a rablóállam, ahol egy szervezett kisebbség a szervezetlen többséget hatalmában tartja. A régi nemzetség politikai örökségét átveszi az állam, a gazdasági örökségét a család, mely ebben a korszakban virul ki a maga igazi gazdasági jelentőségében. A család műveli a földet, nagy-családok, zárt házközösségek, különálló gazdasági egészek fejlődnek ki, amelyek kiegészülnek még a rabszolgákkal vagy jobbágyokkal.

A család szigorúan patriarkális s a nő továbbra is függőségben marad. Némely népnél akkor érik meg a soknejűség rendszere, mely luxus- és a hatalmasnak előjoga. Ez a kultúrfázis már a történelmi időkbe ér be, az ókorba, ahol ezek az életformák lassan teljes kifejlésre jutnak. Az állam primitív kizsákmányoló szervezetéből egy komplikáltabb elnyomó szervezet lesz. Felépül lassanként az elnyomásnak egy hierarchiája, amelyben már nemcsak a birtokarisztokráciának jut cselekvő szerep, hanem közbenső rétegeknek is. A nemzetségek hatalma és jelentősége ekkorra már egészen elvész. A családi nagybirtokok megszervezésének az ideje ez. Minden jog és minden hatalom a férfié, aki harcos, pap, törvényhozó, politikus, hivatalnok vagy kereskedő. A monogámia állandósul, de a nő teljesen jogtalan.

Csak az erre következő korszak hozza meg a nőnek a jogokban való bizonyos részesedést, a családi életen belül való valamelyes felszabadulását, amely mértékben a páter familias despotikus hatalma leáldozóban van. Ez már a pénzgazdaság, sőt a pénz tőkévé válásának korszaka, melylyel együtt erősebb központi hatalom alakul ki. Ez szükségképpen az egyes családi területi uralmak roncsain épül fel. A családból kivonul a harcos szellem, a társadalom az iparosodás sodrába kerül, finomabb erkölcsök s a nő nagyobb megbecsülése következnek el. A családot megbontó tényezők azonban már itt jelentkeznek. A tőkekoncentráció az legelső sorban, mely a nép nagy tömegeivel szemben kevesek kezében halmozza fel a vagyont. A családi háztartás dől meg elsősorban a modern kapitalizmus teljes kialakulásakor. A családi háztartás egyéni termelését elnyomja az árutermelés. A családi termelő tevékenységek egyenként válnak feleslegessé, csaknem minden olcsóbban vásárolható, mint ahogy házilag elkészíthető; a nő tevékenysége, mely azelőtt ipari jellegű volt, átváltozik a szatócs munkájává. Csak arra szorítkozhatik ezentúl már, hogy jól bevásároljon.

Ez az egész folyamat már előttünk zajlik le. A XIX. század kapitalisztikus gazdasági szervezetének eredményei ezek.

A családi tennivalók nagy részét átveszi az állam. A gyermekek, akik azelőtt egészen a családéi voltak, félig az államéi. A cselédkérdés egyre fenyegetőbb és megoldhatatlanabb problémája lesz a régi berendezkedésű családi háztartásoknak. A családi házak bércaszárnyákká nőnek. Ahogy a nemzetség elveszítette a földjét, úgy veszti el a család a házát. A betegápolásra sem alkalmas már az otthon. Az állami biztosításügy sem más, mint a családi feladatok átvállalása. A család bomlásának folyamatára utal a válások s a családon kívül élők növekedő száma. A családonkívüliség egyik oka a nőnek a háztartásból való kiszorulása és foglalkozáskeresése, a másik az, hogy versenytársa lett a férfinak. Ez az állapot mindaddig változatlan lesz, míg a két nem teljesen differenciált és gazdaságilag önálló nem lesz. A prostitúció óriási arányai azt mutatják, hogy a nemi aktusok száma sokkal nagyobb házasságon kívül, mint azon belül s ezt

bizonyítja a nemi betegségek ijesztően elterjedt volta s a házasságon kívüli születések nagy száma.

A szétbomlás mind e jelei mellett is a kis család még mindmáig számos fontos funkció elvégzését megtarthatta magának, így a gyermek termelését, szóval a népesség számának befolyásolását, a kiválasztás, a társas érintkezés, a birtoklás és átörökítés feladatát még a termelő eszközökre vonatkozólag is és végül a foglalkozás megválasztását. Viszont az is kétségtelen, hogy csaknem mindezek a funkciók a társadalmi szerveződés tökéletesbülése és az állami tevékenység kibővülése nyomán mindjobban ki fognak esni a család kezéből.

E gazdasági elváltozások hatásaihoz most már az érzelmieket kell vennünk, hogy a család mai formáját már a *jövöbelihez való átmenetnek, félig túlhaladottnak tekintsük*. Ha a fejlődésnek ez a menete nagy irányváltozást nem szenved, nagyon valószínű, hogy egyik funkciónak a másik után való kiemelése, szocializálása után a jövő családjának már csak egy feladatot kell a maga tökéletességében elvégezni: szép és erős nemzedék létrehozását.

Amíg azonban ide elér, a szívósan és mélyen gyökerező túlélt „házas” erkölcsöknek és szokásoknak kell elpusztulniuk, de el kell pusztulnia a nagytőke félelmetes hatalmának is.

Kőhalmi Béla.

Irodalom: Müller-Leyer: Die Familie. München: Lehmann, 1912. Müller-Leyer: Die Ehe. Ugyanott. *Westermarck*. „Az emberi házasság története. Budapest: Athenaeum, 1910 (Szociológiai könyvtár), Ugyanitt gazdag bibliográfia. Grosse: Die Formen der Familie und der Wirtschaft. Morgan: Systems of consanguinity of the human family. Morgan: Ancient society. Bachofen: Das Mutterrecht.

Munkásmozgalom.

Oroszország.

A következőkben az orosz munkásmozgalom néhány jellemző vonásának ismertetésével arra kívánunk utalni, hogy mily nehéz és sikertelen munka minden ország mozgalmának egy-két ismertebb típusba skatulyázása. Az élet áttöri az elméletvonta határokat s nemcsak a fix szabályok szerint igazodó társadalmi jóslást, de a történéseknek merev, absztrakt dogmák szerinti magyarázatát is lehetetlenné teszi. Az orosz mozgalom sem az angol, sem a francia, sem a német típus után nem igazodott. Sőt egyáltalában nem „tipikus”, mert másutt, mint a többi államétól annyira eltérő orosz gazdasági és társadalomhatalmi viszonyok között meg nem érthető és el nem képzelhető.

Az orosz kapitalizmus meglehetősen későn, de gyorsan fejlődött. A cárok, különösen II. és III. Sándor abszolút hatalmuk egész súlyával sietteték az ipar fejlődését. A vasúti vonalak építése, a hozzá szükséges anyagnak Oroszországban való gyártása, az ipari várnak, a valuta rendszeresbítése oly lendületet adtak az orosz gyáraknak, aminőt csak állami támogatás az ipar fejlődésének adhat. Az 1861-iki jobbágyfelszabadítás után a falusi lakosság a városokat árasztotta el. Az ipari munkások száma 1863-ban 358.000, 1887-ben már 1,318 000-re, 1897-ben pedig 2,098 000-re emelkedett s ugyan-

akkor az összes munkásság száma 9,156.000 volt. De a kapitalizmus rendes velejárói közül Oroszországba csak a munkásnyomort hozta magával, a kultúrát s a más államokban bekövetkezett liberális burzsoá államszervezetet nem.

A 70-es évekig a félszabad u. n. posszeszionista munkásoknak az államhoz intézett kérésein és elégedetlenségük egy-egy erőszakosabb megnyilvánulásán kívül Oroszországban munkásmozgalomról alig beszélhetünk. A pétérvári szabók és fonómunkások sztrájkja 1870-ben volt az orosz munkásság első jelentősebb akciója. A sztrájkok jmind gyorsabb menetben követték egymást, különösen Lengyelországban, ahol 1882-ben Sirardow varsói gyárában már 8000 munkás szüntette be munkáját s hat napi ellenállásával fontos munkásság leglelkesítőbb jelszavainak s maradt a forradalmon át máig. A mozgalom ezen első szaka a munkásság védekezése volt a bérleszállítások, a rossz munkaviszonyok s főleg a szinte hihetetlenül magas büntetéspénzek kirovása ellen. A munkásság érdeklődése a pillanatnyi súlyosabb gazdasági kérdéseken túl nem terjedt.

Az 1891-es kolera és éhínség nyomán mindinkább forradalmi jellegű mozgalom indult meg. 1892 május 1-én Lodzban százezer munkás követelte a nyolc órás munkanapot. A mozgalom vérfürdőbe fült, de a nyolc órás munkanap követelése egyike Jett az orosz munkásság leglelkesítőbb jelszavainak s maradt a forradalmon át máig. Lengyelországban már akkor kezdtek a tiszta gazdasági harcba politikai motívumok vegyülni. Oroszországban csak pár évvel később. Ennek több oka van. Az agitáció Oroszországban eleinte a parasztság megnyerésére igyekezett, míg Lengyelországban, ahol nem volt mir rendszer, mindjárt az ipari munkásság körében terjedt. Fontos „további tényező volt a lengyel munkásság nemzetiségi elnyomatása, amely önálló lengyel köztársasági munkáspárt szervezésére is vezetett.

De az orosz mozgalom nem sokáig maradt a lengyel mögött. A pétérvári szövős és fonógyárak munkásainak hatalmas sztrájkját rövidesen a vasutasoké, majd több általános sztrájk követte. A rendőrség, amely az eddigi mozgalmakat kozákokkal és pogrommal intézte el, most, hogy a mozgalom éle a kormány s az abszolutizmus ellen fordult, hogy a munkásság a gyülekezési, szólás- és sajtószabadságot vette programjába s a szocialista párt mind erősebb lett, taktikát cserélt. A munkásmozgalomnak útját vágnia nem sikerült: megkísérelte azt saját céljai szolgálatába állítani, vagy legalább is a kormányra kevésbé veszélyes irányba terelni. A kormánynak ez a részben gyámkodó felügyeletből, részben agent provokatórösködésből álló beavatkozása a munkásmozgalomba a moszkvai politikai rendőrség akkori fejének nevértől a „szubatoffizmus”. Szubatoff és követői azt hitték, hogy ha a munkásságnak gazdasági harcaiban – legalább látszólag – szabad kezét engednek, sikerülni fog a szociáldemokráciától eltéríteniök. Az akció a „legitim” munkásegyletek szervezésével kezdődött, hogy ezeket a szociáldemokrata szervezetekkel szembeállíthassák. Legerősebb volt az „orosz és lengyelországi zsidómunkások szövetsége”, bevallottan szociáldemokrata szervezet, először ezt kellett megbontani. Szubatoff pénzzel és Ígéretekkel megalkotta a zsidó munkások önálló szervezetét, a munkások bíztak a kormányban, a legitim egyletek egymásután alakultak s egyik sztrájkot a másik után rendezték a rendőrség jóindulatú semlegessége mellett.

De még ezek az egyletek is hamarosan túlnőttek Szubatoff tervein. Oroszország lángba borult. Az orosz szociáldemokrata pártnak az amszterdami kongresszuson előadott jelentése szerint „egész Oroszországban, Pétervártól Szibéria legtávolabbi vidékéig, nem volt jelentősebb ipari vagy kereskedelmi üzem, amelynek falai között sztrájk ki nem ütött volna”. A megrémült gyárosok régi jó barátjukhoz, a kormányhoz fordultak védelemért. Szubatoffot áthelyezték s a kormány visszatért a kozákokhoz és a nagajkához.

A szubatoffizmus utolsó hajtása, a munkásság utolsó próbálkozása a kormány jóindulatával az a történelmi nevezetességű felvonulás volt Carskoje-Szeloba, ahol a munkásság – Gapon vezetése alatt – a cárt akarta megkérni bajainak orvoslására. A cár válasza rövid, energikus és cárhoz méltó volt: egy-kétezer halott s kétannyi sebesült maradt a cári palota felé vezető úton.

A további történetek: az általános sztrájkok, az októberi felkelés, az alkotmány, a дума, az ellenforradalom, a pogromok s a дума szétkergetése ismert dolgok. Itt csak annyit, hogy a gyárfelügyelők hivatalos jelentései szerint 1905-ben 13.110 üzemben tör ki sztrájk, amelyekben 2,709.695 munkás vett részt. Ezek közül 5336 sztrájk tisztán politikai jellegű, 3667 politikai és gazdasági célokért folyt, 4207 pedig tiszta gazdasági sztrájk. A valóságban azonban a vegyessztrájkok voltak a legszamosabbak, a hivatalos közegek ugyanis a munkásság legelemibb gazdasági követeléseiben is politikai harcot láttak.

A forradalmat csak két osztály küzdötte becsületesen végig: a munkásság és az intellektuellek. A burzsoázia, amely más államokban a munkássággal együtt harcolt a demokratikus államforma megteremtéséért, már eleinte is csak lanyhán vett részt a mozgalomban, később egészen cserben hagyta a munkásságot. Legtöbben ebben látják a forradalom elbukásának főokát. Szerintük a munkásságnak a forradalom idejére ki kellett volna kapcsolnia programjából a gyárosok ellen irányuló gazdasági követeléseket, így különösen a nyolc órás munkanapért folytatott küzdelmet. A polgárság, amely így gazdasági érdekeit látta veszélyeztetve, mindkevesebb szimpátiával nézte a forradalmat, a legtöbb helyütt nyíltan vagy titokban az ellenforradalmat segítette.

Ezzel a formális magyarázattal nyilván meg nem elégedhetünk. Az események megértéséhez azt kell tudnunk, miért nem jött itt is létre a munkásság és polgárság szövetkezése, mint más államokban?

A demokratikus kormányzat eljövetele elsősorban a polgárság érdeke. A munkásságnak csak átmenetileg van rá szüksége, hogy agitációja, szervezetei szabadon fejlőd-hessenek. Ezért vezetett a francia forradalomtól kezdve minden az alkotmányért folytatott harcban a polgárság. A kapitalizmusnak fejlődéséhez szabad mozgásra, szabadság-jogokra, gazdagodó néposztályokra van szüksége. Oroszországban más a helyzet. Emiattük fentebb, hogy mennyit köszönhet az orosz nagyipar az abszolút hatalom támogatásának. De ezen kolbertizmus még nem meríti ki a cárizmus s a nagyipar közt. kapcsolatait. A szubatoffizmus korán kívül a csendőrség s a kozákok mindig a gyárosok rendelkezésére állottak a sztrájkoló munkásság ellen. A tőkés befolyásukkal mindig ki tudták eszközölni a nekik kedvező rendelkezéseket s a kormány panamáiban is bőségesen részesedtek. Szubvenciókban, katonai és egyéb szállításokban nem volt hiány. A parlament s az ezzel együtt járó fokozottabb ellenőrzés a gyárosoknak csak kellemetlen lett volna. így érthető, hogy a népképviselőtért folytatott harcban a burzsoázia nem igen érzett együtt a munkássággal.

Másrészt a munkásság harca sem irányult annyira az alkotmány s a parlament, mint inkább az ezekkel járó egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság kivívására. Az orosz munkásságra Bakunin anarchizmusa mellett Narodniki blanquista, forradalmi összeesküvései, alkotmányellenes tanai gyakoroltak befolyást. Ennek a mozgalomnak törvényes leszármazója a mai erőteljes s mindjobban terjedő orosz forradalmi szindikalista mozgalom. Az orosz munkásság első szervezetei tiszta gazdasági szervezetek voltak. Már 1875-ben megalakult a dél-oroszországi s röviddel utána az észak-oroszországi munkásszövetség. Ezek mellett legnagyobb szerepet játszottak a sztrájkpénztárok. A marxista szociáldemokrácia csak később, Plechanow hatása alatt nyert a munkásságra nagyobb befolyást. Mindezek azonban a mozgalmat csak előidéztek, de

irányítani, a munkássággal tartós összeköttetést szervezni nem tudtak s talán ebben kereshető az orosz forradalom balsikerének egyik főoka.

A munkásság legsajátosabb szerveinek, a szakszervezeteknek alakítását a kormány súlyos büntetőjogi szankciókkal tilalmazta. A forradalom előtt és alatt ennek ellenére erős szakszervezeti mozgalom fejlődött. A szakszervezetek legitimációja 1906-ban következett be, de ez többet értett, mint használt a szakszervezeteknek, mert egyben a kormány önkényes felügyelete alá helyezte őket. A forradalmi propaganda lehetőségeitől így megfosztott szakszervezeti mozgalom évről-évre visszafejlődik. Míg 1907-ben a nyomdászoknak 50%-a volt szervezett, 1912-ben már csak 2%-a. A pétérvári szervezett fém munkások száma 1911-től ez évig 3895-ről 3335-re apadt.

De helytelen volna ebből az orosz munkásmozgalom visszafejlődésére következtetni. A szakszervezetekben ma a posszibilizmus az uralkodó: a kormány által felállított korlátokon belül igyekeznek tagjaiknak pillanatnyi előnyöket nyújtani. A munkásság mind elégedetlenebb ezzel a megalkuvó politikával s újra a titkos szervezethez kezd visszatérni. Az októberi felkelés tradíciói erősek, a forradalmi szellem Oroszországban nem lett gyengébb.

(-kai.)

Választójogi reformok.

(Anglia és Franciaország.)

A közelmúltban Olaszországon kívül két nagy nyugati államban került a parlament elé a fennálló választójogi törvényt demokratikusan fejlesztő javaslat. Anglia és Franciaország képviselőháza most tárgyalja a kormány propozícióit, amelyek már a magyar választójog problémája szempontjából is érdeklődésre hivatvák.

A ma életben levő francia választói rendszer alapja az 1875 február 25-iki törvény, amely, további törvényes intézkedésekkel kiegészítve, lényeges vonásait illetőleg a következőkben foglalható össze: Választó minden 21 éves francia férfi-állampolgár, aki a községi választói hévjegyzekebe fel van véve; a községi szavazati jog feltételei viszont a letelepedettség, legalább hathónapi otlakás. A szavazás titkos és községenkénti; az 575 képviselő a lakosság aránya szerint van megosztva, a járások szolgálnak választókerületekül akként, hogy 100.000 lakosig egy, azon felül minden 100.000, illetve a mindenkori plusz után további egy képviselőt választanak s ez utóbbi esetben a járás felbomlik több kerületre. A választók jelenlegi száma körülbelül 11,100.000 lehet, vagyis a lakosságnak mintegy 28%-a.

E választói rendszer nem volt soha kielégítő, még pedig nem a választói jogosultság mérve, hanem a választások technikai keresztülvitele és a kisebbség képviselete szempontjából. Az *arányos választási rendszer* évek óta ott szerepel a pártok jelszavai közt és most Poincaré végre a parlament elé vitte a reformjavaslatot, amelynek alapelvei a következők: Az ország választási körzetekre oszlik és mindegyik annyi képviselőt választ, ahányszor hetvenezer állampolgára van. A szavazás községenkénti lesz, pártliszták szerint, minden községben jegyzőkönyvet vesznek fel róla, amely az illető körzet központi bizottságához kerül. Ez a bizottság megállapítja a választási hányadost, vagyis a leadott szavazatok számát a küldendő képviselők számával elosztja. Minden párt lisztájából annyi képviselő kerül ki, ahányszor a nyert szavazatokban a választási hányados foglaltatik. A pótválasztás megszűnik,

illetve automaticæ feleslegessé válik. Ha egy képviselő lemond, helyébe ugyanannak a pártlistának legtöbb, de nem elegendő szavazót nyert jelöltje kerül. Ez a javaslat mindenképpen a kisebbséget akarja jogaihoz juttatni és az aránylagosság elve ellen nem is merül fel kifogás, hanem az egyes pártok taktikai szempontjai és a technikai kivétel «gyes nehézségei okozzák, hogy a parlamentben a javaslat nem megy simán és gyorsan keresztül. Kétségtelen azonban, hogy feltétlenül igazságosabbá fogja tenni a választási eredményeket és fel fogja frissíteni a parlament vérkeringését.

Az angol választójog fejlődésének utolsó állomása az 1884-iki harmadik reform-act volt, amely kiegészítve az előzőket, a következőkben foglalható össze: Választó minden 21 éves férfi-állampolgár, aki 40 shilling évi tiszta hozadékú freeholddal (szabad földbirtok) vagy megfelelő más birtokkal, illetve haszonbérrel rendelkezik, avagy legalább egy év óta bír valamely lakóházat, vagy lakrészt s fizeti utána a szegényadót, illetve hivatalból vagy alkalmazásból kifolyólag bír lakásul valamely házat vagy házrészét önálló háztartással. Többes szavazattal (plural voters) rendelkezik, akinek többfajta választói minősítése van; a választás közvetlen, titkos és szűkített kerületi. A választók száma körülbelül 7,500.000, vagyis a lakosságnak 17%-a.

Az új javaslat a one man one vote (egy ember – egy szavazat) elvi álláspontjára helyezkedik és megadja a szavazati jogot minden angol férfi-állampolgárnak, aki legalább hat hónapja egy helyen lakik. A többes szavazatnak végleg kiadja az utat, a kerületek új és egyenlő beosztás alá kerülnek s a választási eljárás szigorú és egységes szabályozást nyer. Az új választójogi javaslat tehát jóformán Anglia nagykorú férfainak javarészét, *tizenkét millió* polgárt ruház fel a szavazati joggal, a Trade Unionokat rendkívüli befolyáshoz fogja juttatni és a sarjadzó szociálliberalizmust egyszerre radikális vágányra tereli majd át. Az angol reform tehát valóban forradalmi jelentőségű és alkalmas arra, hogy a bérminimummal megkezdett állami beavatkozást rendszeresítse s következetesen és általánosan a munkásság érdekeinek képviselésére szorítsa a mai felemás parlamentet.

Kosa Miklós.

Festékek és lakkok megbízható, szolid és olcsó beszerzési forrása

KRAYER E. ÉS TÁRSA BUDAPEST

festék, kence és lakkgyára. Főraktár és iroda: Budapest, V. kerület, Váci-ut 34. szám. „Kraye-udvar.“

Cs. és kir. udvari szállító. Ő. cs. és kir. Fensége, József főherceg udvari szállítója. A magy. kir. államvasutak, állami gép- és vasgyárak, az összes vaggongyárak, Budapest főváros szállítói

SZEMLE.

A belga választások

a liberálisok és szocialisták szövetsége mellett ismét a klerikálisok győzelmével végződtek. Eddigi 6 főnyi többségük a kamarában 16-ra emelkedett. Pedig Belgium nagyszerű ipari fejlettsége, népe nagy részének kultúrája és érzései régen megértették a klerikalizmus bukását. 28 éve uralkodik a klerikalizmus a belga parlamentben, amelyben így nem lehet az ipari szempontból gyönyörűen fejlődött ország érdekeinek megfelelő politikát folytatni. Bár a munkásmozgalom nagyon erős és sok tekintetben, különösen a szövetkezeti mozgalom eredményeire nézve, Európa többi országai munkásságának például szolgálhat, a parlamentben úgyszólván platonikus szerepre van kárhozthatva. A plurális választójog teszi ezt lehetővé. A liberálisok és szocialisták mögött áll az ország népének többsége, de a választásoknál a klerikális nagy- és kisbirtokosoké a döntő szó, az ő két-, háromszavazatukkal. De még e választójog mellett is folytonosan csökkent a klerikális többség. Míg 1898-ban 72-vel több volt a klerikális képviselők száma a kamarában a többi képviselőnél, a legutóbbi ülészakban ez a többség 6-ra csökkent, míg most újra megnövekedett. Erre a klerikális többségre támaszkodva merte a Schollaert-kabinet azt a hírhedt iskola-törvényt a kamara elé terjeszteni, amely az egész belga népoktatást a papoknak és apácáknak szolgáltatta volna ki és amely ellen az országos tiltakozás a Brüsszelben tavaly augusztus 1-én az egész ország népének részvételével lezajlott, világgraszóloán impozáns tüntető felvonulásban nyilatkozott meg. Az új miniszterelnök, Broqueville, enyhítette ugyan némileg az iskolatörvényt, de még mindig évi 22 millió frank állami támogatást biztosított a kolostori oktatásnak. Ezzel az iskolatörvénnyel szállottak egy csatavonalban szembe a parlamentben liberálisok és szocialisták. Energikus fellépésüknek meg lett az az eredménye, hogy a kormány elhalasztotta a törvény tárgyalását. Ezenkívül az ellenzék kivívta a képviselők számának, az emelkedő népességhez mérten, 20-szal való növelését és a kamara és a szenátus feloszlatását, hogy a nép ítéljen az iskolatörvények fölött.

És a népitélet látszólag a klerikális iskolatörvények mellett szólott. De ezen nem kell csodálkozni a belga választótörvény mellett, melynek kerületi beosztása olyan, hogy a klerikális flamand-kerületekben 10.000, az antiklerikális vallon városi kerületekben 14-16.000 a válasz-

tők átlagos száma. A klerikális többséget már úgyszólván a választókerületek beosztása biztosítja, de legalább is bizonyos, hogy a klerikálisok sokkal kisebb erőfeszítés mellett számíthatnak a győzelemre, mint az ellenzéki pártok. Az egyik kerületben 57.000 szavazat 3 ellenzéki, a másikban 56.000 szavazat 4 klerikális képviselőt választott. Lüttichben 132.000 liberális és szocialista szavazóra csak 9, Antwerpenben 134.000 klerikális szavazóra már 12 mandátum jutott. Míg Brüsszelben a szavazók 44%-a bír plurális (2-3) szavazattal, a bigott flamand parasztok 64%-a dicsekedhetik e kiváltsággal. A klerikális szavazatok között körülbelül 1 millió a plurális szavazat. 9000 állami fizetéses papnak 27.000, azonkívül legalább 20.000-nek 40.000 szavazata van. A szocialista és liberális párt kartellje nem járt sikerrel. A klerikális párt a 20 új mandátumból 11-et magának hódított meg és az új kamara 186 széke közül 101-et ez a párt foglal el. A szocialista párt tulajdonképpen nem szenvedett vereséget. Képviselőinek száma 35-ről 39-re emelkedett. A klerikális győzelmet a belga választórendszer természetén, a hatóságok erőszakoskodásain, a választási visszaéléseken és a korrupción kívül a belga polgárság egy részének a munkásságtól való félelme idézte elő. A belga burzsoázia egyik fele inkább szavazott a polgári haladás legnagyobb ellenségére, a klerikális pártra, mint a szocialista vagy a szocialistákkal szövetségben álló liberális jelöltre. Minden országok elmaradt, felvilágosulatlan, gyáva polgársága között a belga polgárság e része méltó helyet foglalhat el.

Pedig még sohasem volt ilyen erős Belgiumban a gyűlölség és a harcrakészség a klerikalizmus ellen, mint az iskolatörvények óta. A választási agitáció az egész országot lázba hozta. És mikor a választások eredményei ismertek lettek, forradalmi jelenetek színhelye lett Belgium. A munkásság kimondta az általános sztrájkot, tüntetéseiben, felvonulásaiban a modern gondolkozású polgárság és a diákság is résztvett. A katonaság, rendőrség kivonult, fegyverét használta, vér folyt, emberek estek el az utcai csatákban (tout comme chez nous a véres csütörtök napján). A belga munkásság vezetőinek minden erejüket meg kellett feszíteniök, hogy a finom, Páris-szerű Brüsszelben, az iparos Gandban, a költőktől megénekelte, gyönyörűen álmódó, csendes Brugében, a komor Lüttichben a munkásságot egyelőre nyugalomra bírja. A pártvezetőség természetesen nem a küzdelmet akarta megszüntetni, hanem organizálni és így megszervezve, minden erejével tovább folytatni. Belgium munkássága mihamar kitűnően szervezett általános sztrájkjal fog síkra szállani az általános választójogért és a sztrájkolok majd bizonyynyal nagyszerű, páratlan segítséget találnak a szövetkezeti boltokban, a brüsszeli Maison du Peupleben, a gandi Vooruitban és a ma már vagy 200-ra rugó többi szövetkezetben, amelyek segítségével nagyon hosszú ideig lehet egy általános sztrájkot kihúzni. így jön segítségére a legforradalmibb cselekvésnek a forradalmiság külső ismertető jeleivel fel nem lépő, a munkásság élet-színvonalát üzleti alapon, dupla könyveléssel, hideg számíttással emelni igyekvő szövetkezeti mozgalom. Kár skatulyázni, a munkásmozgalom egyik vagy másik fegyverét az egyedül értékesnek és célravezetőnek megjelölni. A politikai mozgalom, a szakszervezeti munka és a szövetkezetek tevékenysége egyaránt nagy szolgálatokat tesz a munkásság felszabadulási harcában, mind a három együtt tudja a legnagyobb eredményeket elérni.

(sz-úr.)

A parlamenti események és a választójog.

A május 23-iki események hatása alatt a parlamenti ellenzék közös programban állapodott meg, melyet tárgyalási alapnak minősítettek a kormánnyal való békealkudozás céljaira. E programban olyan választójogi tervezetet fogadtak el, mely az adott parlamenti erőviszonyok mellett a radikálisok s a szocialisták részéről is elfogadható minimumnak deklaráltatott. Az ellenzéki blokk a béke reményében jött létre június elején az ellenzéki pártok áttértek a beszédes vitára, közben azonban a kormány ultimátummal veti vissza az ellenzék békeajánlatát s elhatározza a párhuzamos ülések tartását. Június 4-ikén Tiszáék parlamenti puccsral vágták el a béke fonalát. Rendőrök szállták meg a ház folyosóit és bár harminckét szónok volt feliratkozva a véderőhöz, bár vagy 25 képviselőt illetett zárszó joga a beadott indítványokhoz, Tisza István meglepve saját tájékoztatlan pártját éppúgy mint az ellenzéket, rettenetes zajban a véderő-javaslatot egyetlen zavaros szavazással, háromszori olvasásban is elfogadottnak jelentette ki. Ezt követte a fővárosnak hadi állapotba helyezése, a lakosság megfenyegetése azzal, hogy minden legkisebb csoportosulás löfegyverekkel fog szétveretni, az ellenzéki képviselőknek a házból fegyveres erőhatalommal való eltávolítása, Kovács Gyula hősi, önfeláldozó példaadása, majd a csonka parlament lázas törvényalkotó munkája, tizenhatezer bakának, sok löfegyverosztagnak s a parlament előtt táborozó huszárságnak oltalma alatt. A hadseregnek azonban nem csupán a fővárosban volt szükség. A nagyobb vidéki városok ipari munkássága is megmozdult s érezte félelmes erejét. A szövetkezett ellenzék kizárta a parlamentből, országos agitáció (indított s a népgyűlések százain világosította fel a népet a történekről. Emlékezetes s nagy horderejű eseménye a történelmi napok drámaian gyors fejleményeinek az egyetemi s főiskolai ifjúság példatadó nagy összefogódzása a népjogok s az alkotmány védelmében. A közvélemény felzúdulását a Tisza–Lukács-kormány nagyarányú lapvásárlásokkal, népgyűlések betiltásával, az engedélyezett gyűlések katonai és csendőri megfélemlítésével, lapelkobzásokkal és egy csomó etető törvényjavaslat letárgyalásával akarja elnémitani. Majd új alaptörvényt konstruálnak az ellenzék megfélemlítésére. A ház összeférhetlenségi bizottságát bírói jogkörrel akarják felruházni, mely bizottság az elnöknek nem engedelmeskedő kitiltott képviselőt mandátumától köteles megfosztani. A ház elnöke így a parlament diktátora. Nem volt elég az új, a szigorított házszabály, a többségi abszolútizmus, a gúzsba kötött szólásszabadság mellé az ellenzék részére még parlamenti gilotint is szándékozik felállítani. A néma és gyáva többség soraiban azonban akadt mégis két-három ember, ki e javaslat ellen szót emelt. Így maradt e javaslat parlamenti tárgyalása az őszre. Úgy látszik Tiszáék eltökélt szándéka az őszszel keresztülhajtani a Baross Jánosok, Vojnichok választójogát, azt a tessék-lássék javaslatot; melyből izelítőt már adott Lukácsnak kétrendbeli torz-javaslat. Mindezt azonban csak az esetben viheti keresztül Tisza, ha az ellenzéket újból fegyveres erővel dobhatja ki a parlamentből s ha egyenként és összesen megpróbolja őket mandátumaiktól. Nem hisszük, hogy a munkapárt józanabb és tisztességesebb elemei úgy gondolkoznának, hogy a kormány választási tárcájában levő elfogadmányaik őket erre az örületre is köteleznék. Mi bízunk abban, hogy ugyanazon pszichológiai és tömeghatások, melyek most az egész országban ellenállhatlan erővel érvényesülnek és az erőket hatalmasan összekovácsolják a Tisza által szétrombolt alkotmány restitálására s az ellenzék választójogi reformtervezetének keresztülvitelére, hogy ugyanezen erők nyomása alatt magában a munkapártban meg fog indulni az a folyamat, mely a választójog híveit és ellenségeit egymással szembe helyezi s megteremti annak lehetőségét, hogy a választójog munkapárti ellenségeivel szemben az alkotmányon ejtett sérelmek a választójog reformjával együtt, egyidőben orvosoltassa-

nak. Nem kétséges, hogy ezen áramlat diadalra juttatása csak a Tisza-Lukács-féle rezsim maradéknélküli pusztulásával együtt képzelhető el. A *Tisza-féle palotaforradalmat most a választójogi palotaforradalomnak kell követnie*. 40-50 ember kiválása a munkapártból, annyit jelentene, hogy a kormány magában a parlamentben megbuktatható. Ha ebben a föltevéseinkben csalatkoznánk, ha nem akad a munkapártban 40-50 józan, becsületes, demokratikusan gondolkodó ember, aki ha kell éppúgy tud terrorizálni, mint a Tisza-gárda, ha a munkapárt jobbjai a cselekvés ez óráiban gyáván meghátrálnának, úgy a bekövetkezendő fékevesztett parlamenti anarchiának kikerülhetetlen folytatása volna a tömegek forradalmi megmozdulása, amikor is a választók s a jogfosztottak maguk intéznék el azokat a kérdéseket, melyek megoldására a választottak képteleneknek bizonyultak. Bármiképpen is fejlődjenek a dolgok, az általános, egyenlő, titkos választójog törvénybe iktatása nélkül Magyarországon ma már parlamentáris és közéleti nyugalmat, békét és fejlődést biztosítani senki sem képes.

Kultúránk szegényfoltjai.

Gyöngyösön, egy 18000 lelket számláló városban történt. . . Egy munkásasszony fia halálos betegségben sorvad. Az asszony elmegy a kuruzslóhoz, mert az orvosok mind csak mérget adnak a szegény embernek, azután a kevés pénzéből kalácsot süt, azt azon frissen átítatja a fia sebének gennyével, kopottas munkázubonyba teszi és elmegy a legközelebbi hídhöz, mert ha ott elejti, ha tíz Miatyánkot mond és ha valaki megtalálja, akkor az isten segedelmével a betegség a fiáról átszáll a megtalálóra.

Gomba község határában a 13 éves ifj. Szemők Pál baltával megölte Anda János mezőőrt, hogy megszerezze az öreg revolverét. Az elemi iskola VI. osztályú tanulói ugyanis könyv helyett állandóan pisztolyt és puskát vittek magukkal az iskolába és ő nem tudott belenyugodni abba, hogy neki nincsen. Majd ha a gombai hatodisták megnőnek kapnak az osztályállamtól ismétlő puskát és élesre fent szuronyt s peckes léptekkel masírozhatnak akár Budapestre is. De egyelőre a nagyok talán meg is büntetik most Szemők Palit, az utódot, a növendék fajcsendőrt.

Az 1848-iki sajtótörvények amaz alapelve, hogy „gondolatait mindenki szabadon terjesztheti”, rövid egy hónap alatt a következő eseményekben nyert igazolást: az igazságügyminiszter átlag minden második napon elkoboztatta a Népszavát, némelyik napon kétszer is. A kereskedelmi miniszter az összes ellenzéki lapokat kitiltotta a pályaudvarokról. A pénzügyminiszter a trafikjog megvonásának fenyegetésével megtiltotta a trafikosoknak, hogy a Népszavát árusítsák. Budapest polgármestere eltiltotta a Népszava utcai árusítását. Több megye és város sietve követte az ország első törvényhatóságának példáját. A bécsi „Zeit”-től megvonták a postai szállítás kedvezményét és kitiltották az országból. A debreceni polgármester rendeletet adott ki az ellenzéki lapok „hangjának” szabályozására . . . Több most nem jut eszünkbe. Mindennek ellensúlyozására hogy az ország mégse maradjon tájékoztatás nélkül, a kormány pénzáldozatot nem kímélve (t. i. az állam pénzét), mázsaszámra vásárolt valami politikai röpiratot, amely ökölnyi betűkkel hirdeti „Lukács László körültekintő okosságát, Tisza István férfias hátországát s a munkapárt áldozatkész hazafiségát” s minden alantás közegével „szabadon terjeszti”.

Az államcsíny és a dinasztia.

Akárhogy forgatjuk is a történeteket, el nem kerülhetjük annak megállapítását, hogy nem Tisza István „erős keze”, nem is már hangosan emlegetett szuggesztív örülete, nem a munkapárt tág lelkiismerete, de nem is az ellenzék tehetetlensége tette lehetővé a parlamenti erőszak eddigi sikereit, hanem egyesgyedül a korona beavatkozása, midőn a politikai erők mérközésében Tiszáék oldalára állította a hadsereget. Elképzelhető-e, hogy az egészen háborús jellegű haderő-összevonás híjján nem separte volna el május 23-nak forradalmi szelleme a manlicherek árnyékában hősiezen garázdálkodó politikai szövetezetet? Ám a tanulság itt nem a munkapárti hősök gyavasága, hanem az a fenyegető kérdés, amely kényszerítő erővel vetődik fel az események ilyen beállítás mellett. Vájjon a népparlamentben folytatandó küzdelmek idején, megfogja-e övni a korona semlegességét, ha már magának a népparlamentnek megszületése ellen is frontba állította a hadsereget? A demokratikus fejlődés és a konzervatív erők harcába vájjon nem szólhat-e be mindig az a harmadik tényező, amelylyel számolni kell, ha nem akarjuk kockára vetni mindazt amiért dolgoztunk, amit építettünk s amit még építeni fogunk? Nem kell-e ezek után attól tartanunk, hogy hiába akarna a demokratikus parlament többsége becsületesebb törvényeket, a reakció kisebbsége a korona szövetségében megismételheti júniusi precedensét? Most, hogy az uralkodóház az ország demokratizálásáért folytatott küzdelemben minden fentartás nélkül a reakció pártjára állott, még azok is gondolkozóba kell hogy essenek, akik a társadalmi történésekben túlkicsiny szerepet tulajdonítottak a hadseregek fölött rendelkező dinasztiaíknak.

Bevalljuk, mi is azok közé tartozunk, akik időszerűtlennek tartották az államforma kérdésének feszegetését, sokkal jelentősebb és égetőbb társadalmi kérdéseket, láttunk, amelyeknek megoldását, amattól függetlennek véltük. Ám a hadsereg e dicstelen szerepeltetése alkalmas arra, hogy megingassa eddigi álláspontunkat.

Meg kell fontolnunk, vájjon akkor is megkockáztatná-e a dinasztia jogtalan beavatkozását az erők harcába, ha egy bár kicsiny, de köztársasági alapon álló ellenzék ülne a parlamentben, amely kiszámíthatatlan erkölcsi tőkét gyűjthet a korona alkotmány sértéseiből? Ám e lehetőségtől eltekintve is kétségtelen, hogy a lefolyt események önmagukban is erős propagandát csináltak a köztársasági eszmének. S jó lesz megjegyezni fent és lent egyaránt, hogy ezáltal oly ideológiának magva került termő talajba, amelynek gyökerei éppoly mélyre nyúlnak, mint a nemzeti öntudaté. S ha az ehelyen már egyszer méltott magyar köztársasági mozgolódásra gondolkunk, mindennek inkább nevezhetjük immár, csak időszerűtlennek nem.

A lepénzelt sajtó.

Nagyobb embersokaság még nem törődött a magyar sajtóval, s nem volt áhíthatá vártabb a betűje, mint ezeken a lázas heteken. Hogy heteken át hasztalan kergette a politika az embereket: az utcasarkokon szuronyerdők várták, gyűléseit betiltották, ami keserűség öszegyült izzó szemekben, csukott öklökben és öszseszorított ajkak mögött – az mind mohó kétségbeeséssel vetette rá magát az újságra. Tömegakaratok lüktetője, és égő érdeklődések állandósítója csak a sajtó lehetett,

Ekkor azonban az történt, hogy a komoly és bátor biztatás helyett komolykodó okoskodások foglalták el a soronkint árusított vezércikkhelyeket, a hirdetések rangjára került az első oldal s nagyképű fontoskodás és méla sopánkodás irányította a tollakat. Több akadémikus bölcsesség szorult egyszerre a tűzőkádó krajcárosokba és kétkrajcárosokba, mint a legősibb tudóstársaságok penészszagú évkönyveibe.

A nagy lapok nyíltan a kormány mellé állhatták, az előfizetők megfoglyatkozását ellensúlyozták a kormány százezrei. De boulevard-lap egy percig sem élhet, ha a hatalom kevés számú érdekeltsége mellé áll, mert egész ekszisztenciája a nagy tömegek vásárlására épült rá. Ezeknek a legrútabb szerepet kellett vállalniok: hangfogót tenni izzó hangjukra, állandéki és áradikális megtévesztésekkel szolgálni meg a kormánykegyeket. A ravasz lapítás és az átsiklás nemes művészete mestermunkát végzett. Élelmes kiadók fölényesen győzedelmeskedtek a szerkesztői önérzeteken. Az utolsó esztendők izgalma, a telthangú kiabálások és siralmasan lapos cikkek helyett tömör és komoly írásokat termelt a napi sajtó radikális részében. E bússá lett idei nyáron nincs viccesebb eset, mint a merész formában irt de kipergett szemű szatíraanyag, amely napról-napra verejtékes erősködéssel igyekszik elvégezni kiosztott munkáját: a jóhíszeműek félrevezetését, a forrongok csittitását, a kedélyek altatását.

A magyar sajtónak alig van erkölcsstelenebb fejezete, mint ez. Vigyázza meg mindenki s jegyezze meg barátaink e sunyi játékát s emlékezzék rá a későbbi események idején is, hogy kik voltak e forró napokon jéghideg mesterkedők.

A munkapárti „többség”.

A munkapártnak a „Nemzethez” intézett kiáltványától kezdve minden munkapárti írásban „a duhaj ellenzéki töredék”, „a munkapárt imponáns többségének gáncsvető törpe kisebbség” az egyre visszatérő legbüszkébb szólamok. A mi hazugságokkal tele politikánkban sincsen hazugabb jelszó ennél. Üssük csak fel az 1910-iki statisztikai évkönyvet az 1910-iki választásokról szóló részén. E leghivatalosabb nyomtatvány a következő leleplezéseket közli a munkapárti „többségről”.

Az 1,162.241 választópolgár közül leszavazott összesen 807.636. A munkapártra ebből 379.899 szavazat jutott, a többi pártokra 467.737; a kormánynyal szemben álló egyesült ellenzék pedig a közbülső szintelen pártok szavazatait leszámítva is 341.000 szavazatra hivatkozhat.

A választás eredményének „a választási geometria” által való szédületes meghamiasítása teszi csak érthetővé, hogy ilyen szavazat-arány mellett a munkapárt 255 mandátumával szemben az ellenzéknek csak 126 mandátuma van. *379.000! az ország felnőt férfilakosságának nincs $\frac{1}{10}$ -e a jelenlegi választóknak is csak $\frac{1}{3}$ -a s a tényleg leszavazottaknak kevesebb, mint a fele!* S képzeljük el, mi maradna ebből a 379.000 szavazóból is, ha levonnánk belőle a vesztegetésre fordított sok-sok milliónak, az óriási hivatalos terrornak, az etetés-itatásnak, a választást vezető pártoskodásnak s mind a többi hasonló választási tényezőnek megfelelő értékeket. Hasznos lesz megjegyezni és a mostani politikai küzdelmekben minél többet hangoztatni ezt a néhány adatot.

Pályázatunk.

Több oldalról azt a kérést intézték hozzánk, hogy szekularizációs pályázatunk lejáratí idejét toljuk ki a nyár végére s tegyük lehetővé ezáltal, hogy olyanok is részt vegyenek a pályázaton, akiknek csak a nyári szünidőben van idejük a pályamunka elkészítésére» Azt hisszük, az eddigi pályázók nem fogják méltánytalannak találni, hogy e kérésnek eleget tettünk s hogy ezáltal jelentékenyen megszaporodik a versenyzők száma. Mozgalmunknak fontos érdeke a pályázat minél eredményesebb volta, az erre való kilátás pedig a pályamunkák számával egyenes arányban van. A pályázat új határideje tehát 1912 szeptember hó 1. A pályázókát ez alkalommal is figyelmeztetjük, hogy nem a szekularizáció szakszerű tárgyalását kívánjuk, hanem egy e tárgyról szóló agitációs füzet népies nyelven való megírását. Azok, akik már beküldötték pályamunkájukat, személyesen vagy a postaköltség és a cím beküldése mellett postán, esetleges átdolgozás céljából visszakaphatják.

A Szabadgondolat szerkesztőisége.

MOZGALOM.

A Galilei Kör

nyári munkásságának, mint minden évben, ez idén is az érettségizett diákság számára rendezett előadások és szemináriumok képezik a gerincét. A nyári előadásokat és szemináriumokat a felsőbb osztályú középiskolai tanulók és az érettségizett diákok évről-évre fokozódó érdeklődése kíséri.

Az előadássorozat *Iskola és társadalom* címen a középiskolai oktatás hibáira fog rámutatni s kritika tárgyává fogja tenni azt az ismeretanyagot, melyet a középiskola nyújt a társadalom és a kultúra legfontosabb jelenségeiről.

Az előadások programja a következő:

1. Julius 6-án. *Hittan és erkölcs*. Előadó: Rubin László.
Mi az erkölcs? Az erkölcs relativitása. A vallás-erkölcs alacsonyrendűsége. Az iskolai erkölctanítás. A vallástalan erkölcs.
2. Július 13-án. *Az irodalom*. Előadó: dr. Kutasi Elemér.
Az irodalom szerepe az iskolában: az irodalom mint a középiskolai műveltség fokmérője. Irodalmi antiquitások túltengése. Az újabb irodalom és a világirodalom mellőzése. Az irodalom szerepe a társadalomban: az irodalom osztályjellege. Irodalmi analfabetizmus és irodalmi túlfínomodottság. Irodalom és társadalmi cselekvés.
3. Julius 20-án. *A többi művészet*. Előadó: Kernstok Károly.
A művészi oktatás hiánya a középiskolában. A művészeti oktatás minimuma. Miért nem kritériuma a művészeti tájékozottság a műveltségnek? Az ízlés hiánya és az esztétizálás túltengése.
4. Julius 27-én. *Társadalom és iskola*. Előadó: dr. Rónai Zoltán.
A társadalmi történések jelentősége. Néhány alapvető társadalmi tény: a termelés és fogyasztás szervezete, osztálytagozódás. A társadalmi történések okai. Társadalmi mozgalmak. Ideológiák szerepe. Miért nem vesz minderről tudomást az iskola? Néhány társadalmi jelenség hamis beállítása (nemzeti állam, hazafiság és nemzetköziség).
5. Augusztus 3-án. *A történelem-tantárgy és a történelem-tudomány*. Előadó: dr. Szende Pál.
A múlt dicsőítése, harci erények kultiválása. Osztályellentétek leplezése. Az iskolai történetírás felületes szempontjai. A gazdasági erők szerepe, osztályharc.
6. Augusztus 10-én. *Az exakt tudományok*. Előadó: Lóránd Jenő.
A tudomány kialakulása. A tudomány mai meghatározása. A tudományos kutatás módszere. A tudományos eredmények gyakorlati jelentősége. Hatásuk gondolkodásunkra és világszemléletünkre. A középiskolai oktatás hiányai.
7. Augusztus 17-én. *A biológiai tudományok*. Előadó: dr. Fülöp Zsigmond.
A biológiai kutatás főbb eredményei: a fejlődési princípium, az életjelenségek mechanisztikus magyarázata. Hatásuk korunk világszemléletére: a vitalisztikus tendenciák háttérbe szorulása. Miért nem tanít az iskola biológiát?

8. Augusztus 24-én. A nemi kérdés. Előadó: dr. Kende Zsigmond.

Miért kell a nemi kérdéstről beszélni? Miért nem szabad a nemi kérdéstről beszélni? A mai nemi erkölcs alapjai. A társadalom nemi nyomorúsága. A nemi kérdés az iskolában. A jövő nemi erkölce.

Az előadások este 7 órakor kezdődnek, s mindegyik a Galilei Kör helyiségében lesz. Ez előadásokon kívül alapvető szociológiai, természettudományi és világnézeti kérdések részletes közlésére 3 szemináriumot is rendez a kör.

I. A szociológiai szeminárium a kommunista kiáltvány ismertetése kapcsán a szociológia főbb problémáival fog foglalkozni. Minden csütörtökön este ½7 órakor. Első összejövetel július 11-én.

II. A természettudományi szeminárium a származástan tárgyalása kapcsán a biológia főbb kérdéseit fogja ismertetni. A szeminárium minden szerdán este ½7 órakor tartja összejöveteleit. Első összejövetel július 10-én.

III. A világnézeti szemináriumban a következő kérdéseket beszéljük meg. A filozófia alap-

problémája. Az érzékelés. A pszichofizikai parallelizmus. A dualizmus. Determinizmus és indeterminizmus. Ok és cél. A lelki élet kialakulása. A megismerés. A közönséges és tudományos gondolkodás viszonya. A tudományos módszer. A tudományos eredmények értéke. A megismerés határai. A szeminárium órái minden hétfőn este 727 órakor lesznek. Első összejövetel július 8-án. Az előadók az illető kérdés irodalmát közölni fogják a hallgatósággal. E programot, mivel belőle legjobban meg lehet ismerni a Galilei Kör törekvéseit, az érettségizett diákokhoz intézett felhívással együtt 5000 példányban nyomatták ki és megküldik az ország valamennyi érettségit tett diákjának.

A Galilei Kör ez évi működéséről szóló jelentést, nyomdatechnikai okok miatt csak lapunk legközelebbi számához mellékelve küldhetjük meg olvasóinknak.

Az egységes német szabadgondolkodó mozgalom felé.

Lapunk ez évi 4. számában részletesen ismertettük németországi elvbarátaink szervezeteit, amelyek hosszú ideig egymástól független működést fejtettek ki. A személyi és kisebb taktikai ellentétek gyöngülése megteremtette a közös törekvések alapján pontosan meghatározott kulturfeladatok elvégzésére a Weimarer Kartell-i. Most pedig újabb örvendetes hírt kaptunk a német mozgalom egységesüléséről. Ezúttal a monista és szabadgondolkodó szövetségek közeledéséről van szó. Miután a szabadgondolkodók egyesülete: a Deutscher Freidenkerbund már évek előtt szoros kapcsolatba lépett régebbi ellenfelével, a szabadoallású egyházközségek szövetségéoeel (Bund freier religiöser Gemeinden Deutschlands), most mindkettőjük szövetségét ajánlja fel a fiatalabb Monistenbundnak. A május 30-tól június 2-ig tartott würzburgi német szabadgondolkodó kongresszus, amelyen résztvett a monistaszövetség meghívott képviselője is, egyhangúlag a következő határozatot hozta: „A kongresszus kész arra, hogy a német monistaszövetséggel és a szabadvallású egyházközségek szövetségével szűkebb kartellt létesítsen kölcsönös támogatás és közös akciók létrehozása céljából.” E határozat hatalmas lépést jelent a szabadgondolkodó tömörülések egybeolvadása felé s gyönyörű perspektívákat mutat a német mozgalom számára, ha meggondoljuk, hogy százezer szervezett német szabadgondolkodó egyesüléséről lehet egyre jogosabban szó. Ez a kialakulóban levő, százezer főt számláló szervezet, amely kétségtelenül a németség legértékesebb elemeiből áll, a maga értelmi és számbeli súlyával hatalmasan szólhat bele a társadalmi és kulturális problémák megoldásába.